

LEONOVEDRVZBE

3 MCMXXIX

Vsebina.

I. Razprave:

- Sveta Ivana. — Dr. Aleš Ušeničnik 97
 Struktura naših financ. (Konec.) — Dr. Jože Lavrič 108

II. Obzor:

- Francoska duhovščina in delavstvo. — Dr. J.
 Ahčin 121
 Država in znanost v Nemčiji. — Dr. L. Sušnik 130

III. Ocene:

- Code social (A. U.) 135
 Kovačič, Zgodovina Lavantinske škofije (Frst.) 137
 Cankar, Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi I,
 2 (Frst.) 138
 Butorac, Gospa od Škrpjela (Frst.) 139
 Sovre, Lanx satura (J. D.) 139

IV. Beležke:

- Konstantin Gutberlet (A. U.) 141. — Nuncij Pacelli o kato-
 liški akciji, 141. — In jutri Madžarska... (J. A.) 142.

V. Iz revij 143

SVETA IVANA.

Dr. Aleš Ušeničnik.

»Slovenska Matica« nam je letos podala v zbirki prevodov iz svetovne književnosti dramo angleškega pisatelja Bernharda Shawa »Sveto Ivano«. Prevedel jo je Oton Župančič. Bržčas se bo tudi igrala na naših odrih, kakor se igra drugod.

Bernhard Shaw je skeptik, ki se rad roga vsemu svetu. Tudi v tej drami se. V angleškem izvorniku je baje duhovit uvod (v slovenskem prevodu ga ni), ki v njem Shaw sam tolmači zmisel svoje drame. Zmisel naj bi bil menda ta, da Devica Orleanska ni propadla radi človeške zlobe, ampak radi usodnosti ali brezmyselnosti sveta; propadla bi tudi dandanes, ker ljudje sedaj niso nič boljši, kakor so bili tedaj (tudi gledališka publika naj si ne domišljaj, da je kaj boljša)¹. Na to bi merila razna mesta v drami, zlasti pa epilog. Tako pravi Ivana, ko je govorjenje, da so bili nje sodniki zvijačni in hudobni: »To ne. Bili so tako poštena sodrga ubogih bedakov, kot vsi, ki so kdaj sežigali boljše od sebe« (114). Najhujši nasprotnik svete Ivane, škof Cauchon, ki je moral kot pristaš Angležev radi nje zapustiti svojo škofijo, v procesu nje sodnik, pravi (po smrti): »Bog je moja priča, da sem bil pravičen; bil sem usmiljen; bil sem zvest svojemu prepričanju: nisem mogel delati drugači nego sem« (115). Epilog je sploh velika poroga Cerkvi in svetu. Cerkev je proglasila Ivano za svetnico. Ko se o tem govori, se Ivana heheta: Jaz — pa svetnica! »Kaj bi dejali sveta Katarina in sveta Marjeta, če bi se kmečko dekcle poleg njiju šopirilo.« Ko se pa

¹ Prim. »Stimmen der Zeit« B. 110, 1926, 242. V tej reviji je napisal M. Pribilla dve bogati razpravi o Devici Orleanski: 1. Die Jungfrau von Orleans eine protestantische Heilige. Theologisches zu Bernard Shaws »Die heilige Johanna« (B. 110, 1926, 241—259); 2. Anatole France als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur Geschichte der Jeanne d'Arc-Forschung (B. 112, 1927, 27—41). V teh dveh razpravah je predelana tudi bogata literatura o Devici Orleanski. Glede Shawove drame pravi P., da je izšlo (1826) že 80 nemških izdaj in da se drama nešteto krat igra, zato da je razprava o njej potrebna, ker se obravnavajo v njej »težka teološka vprašanja«. — Naša razprava se glede zgodovinske snovi in nekoliko tudi glede načelnih misli naslanja na ti dve Pribillovi razpravi.

vendarle izkaže, da je tako, jo začno vsi slaviti. Cauchon: »Dekleta na polju te slave...« Dunois (vojskovodja, ki se je izprva z njo bojeval, a jo pozneje zapustil): »Umirajoči soldati te slave...« Nadškof (nekakšen racionalist): »Cerkveni knezi te slave...« Warwick (ki je iz političnih nujnosti zahteval nje obsodbo): »Zvijračni svetovavci te slave...« Angleški pridigar (ki ni mogel pričakati, da bi že gorela na grmadi): »Bebasti starci na smrtnih posteljah te slave...« Inkvizitor (ki jo je bil spravil kot krivoverko na grmado): »Sodniki v slepoti in robstvu postav te slave...« Vojak (iz pekla, ki ima vsako leto nekaj ur »dopusta«, ker je bil podal Ivani na grmadi dve prekrizani palici za križ): »Zavrženci iz pekla te slave...« Krvnik: »Krvniki in rablji te slave...« Kralj: »Malosrčni te slave...« Ivana: »Joj meni, kadar me vsi slave! Prosim vas, spomnite se, da sem svetnica in da svetniki znajo čudeže delati. In zdaj mi povejte: ali naj vstanem od smrti in se vrnem živa med vas?« Tedaj se pa vsi preplaše. Eden za drugim se umika. Warwick se opravičuje: »Odkritosrčno obžalujemo svojo malo pomoto; ali politične potrebe, čeprav so včasih zmotne, so vedno neobhodne; če ste torej tako ljubeznivi, da mi oprostite —« (Se oprezno ukrade). Inkvizitor se prav tako izvija: »Jaz, ki sem med mrtvimi, sem tisti dan izjavil, da si nedolžna. Vendar ne uvidim, kako bi mogli v obstoječih okoliščinah inkvizicijo pogrešati. Zategadelj —« (Odide). Odposlanec iz Rima (ki je bil prišel naznaniti, da je Ivana proglašena za svetnico) se izgovarja: »O možnosti vašega vstajenja od smrti se v zadnji obravnavi zastran Vaše kanonizacije ni razpravljalo. Moram nazaj v Rim po nova navodila.« (Odide.) Celo vojak iz pekla se oprusti in odide po prstih. Sveta Ivana nazadnje, zapuščena od vseh, vzklikne: »O Bog, ki si ustvaril to prelepo zemljo, kedaj bo pripravljena sprejemati Tvoje svetnike?«

S pogledom na to bi človek dejal, da je vsa drama kruta satira na svet, ki spravlja svetnike na grmado, jih slavi, ko se izkaže njih svetost, a ne ve kam z njimi in bi jih zopet spravil na grmado, ko bi se vrnili na zemljo. V tej splošnosti je v satiri tudi mnogo resnice. Toda to svojo misel je Shaw osvetlil na usodi svete Ivane na tak način, da dela Cerkvi in sveti Ivani sami krivico, človeštvu pa pravno škodo.

V čem je bil tragični konflikt, ki je spravil sveto Ivano na grmado?

V prvih potezah ga Shaw pravilno riše. Ivana je zadela s svojim zmagoslavnim pohodom ob sebično angleško politiko, zato je morala umreti. Prim. izreke angleškega plemiča državnika Warwicka: »Če se to češčenje te Device nadaljuje, je naša stvar zgubljena« (56). »Kar se tiče čarovnije, priznam, da je tako. Kljub temu moramo to žensko sežgati« (54). Ali pa pridigarja: »Upira se Cerkvi... upira se Bogu... in vse to puntanje je samo izgovor za njen veliki punt zoper Angleško. To se ne sme trpeti. Poginiti mora, zgoreti mora... Koristno je, da umre ena ženska za splošnost« (62). Kakor tolikokrat sicer je svetna oblast tudi to pot zahtevala pomoči od cerkvene oblasti, in našli so se plašljivi slabiči in našli sužni pristaši angleške politike, ki so v slepi pokorščini iskali cerkvenih »postav«, s katerimi bi jo z videzom pravice Angležem spravili s pota. Užaljeno samoljubje nje rojakov samih jo je pa mirno prepustilo usodi, tako da ni bilo zanjo nobene rešitve. Kot »puntarka« in »krivoverka« je morala na grmado.

Toda Shaw se s to motivacijo Ivanine usode ni zadovoljil. Ko je dognal nje konflikt s »posvetno oblastjo« do konflikta s »cerkveno oblastjo«, je zažrabil le tega in ga napravil za votek vse drame, a ga obenem bistveno izpremenil: iz osebne konflikta uboge Ivane s slepoto in zlobo slučajnih cerkvenih sodnikov je napravil konflikt med Cerkvijo in svobodno vestjo. Tako je postal ta konflikt simbol večnega nasprotstva med »robstvom postav« in »svobodo žive duše (124), ali kakor govore moderni, »med legalnostjo in med avtonomno, individualistično etiko«. Tako je postala Cerkev zastopnica brezdušnega moralnega zakonika, praznega etičnega formalizma, ki se ne sklada s stanjem individualne vesti, sveta Ivana pa zastopnica svobodnih duš, ki urejajo brez Cerkve svoje razmerje do Boga. V tem konfliktu Ivana za čas propade, toda ne more propasti za vedno: v svetli sijajini sije nje podoba v srca neizkvarjenih ljudi ter se tako uresničuje nje napoved: »Če pojdem skozi ogenj, pojdem skozi ogenj v njih srca za vekomaj in vekomaj« (75). S tem je pa Shaw potvaril zgodovinsko podobo sv. Ivane, resnično podobo Cerkve in bistvo prave etike².

² Shaw je glede tega zelo odvisen od Anatola Franca, ki je bil zadnja leta zašel v nekakšen antinacionalizem in antiklerikalizem in je v tem duhu napisal delo o Devici Orleanski. Prim. članek v »Stimmen d. Zeit« B. 122 (1927) 27—41.

Umetnik ima seveda pravico, tudi zgodovinsko snov preustvarjati, toda ne vsake in ne vedno. Če zgodovina ni zgolj zgodovina, temveč resničnost, ki globoko posega v naše življenje, resničnost, ki je z njo združena usoda našega življenja, tedaj ne moremo dovoliti, da bi umetnik to resničnost potvarjal in nam s sugestivno silo umetnosti to potvaro vsiljeval za resničnost. »Oni znani klic, da mora umetnost biti vseskozi svobodna in vsakemu subjektu pri vsaki priliki brez ozira na kakršnekoli ostale odnošaje vseskozi dostopna, pozablja, da umetnost vsekako ni edini človeški kulturni činitelj in da se torej mora, vsaj kolikor se pojavlja v človeški družbi in tangira interese človeške družbe, tudi umetnost kloniti povsod tam, kjer zapovedujejo to morda še širši in višji, predvsem moralni interesi človeštva.«³

In ob take širše in višje moralne interese človeštva kvarno zadeva ta satira. Naj to svojo sodbo tudi utemeljimo!

1. Shaw dela krivico Cerkvi.

Res so sveto Ivano »cerkveni sodniki« obsodili (1431). Toda strašljivi in krivični sodniki! A 24 let kesneje, ko so se razmere na Francoskem zopet uredile, je Kalikst III. na prošnjo nje matere in dveh bratov zaukazal obnovo procesa. Za ta novi proces so se vršile najskrbnejše preiskave, zaslišalo 123 zapri-seženih prič in se sploh vse storilo, da bi se dognala čista resnica. Ta se je dognala in l. 1456, torej prav ob 25 letnici Ivanine smrti, se je s papeško avtoriteto prva razsodba kot »krivična in zločinska« razveljavila in slovesno proglasila nedolžnost Device Orleanske. Ne le to! Cerkev je skrbno hranila nje spomin in ko je prišel od božje previdnosti določeni čas, jo je 11. aprila 1909 Pij X. prištel med blažene, a 16. maja 1920 Benedikt XV. med svetnice. Tako je dala Cerkev Devici Orleanski, če smemo rabiti profano besedo, »najsijajnejše zadoščenje«, ki je na svetu mogoče. Seveda more to prav doumeti in oceniti le tisti, ki veruje s Cerkvijo v »večno življenje«. Za tistega namreč sveta Ivana res živi v »on'stranski glor'ji« in nje kanonizacija je kakor da odprla za hip nebo, da je posijala ta glor'ja na zemljo in seva sedaj vsaj kot »sled sence zarje« v dušah in z oltarjev. A kaj je Shaw naredil iz vsega tega? Kanonizacijo je izprevrgel v karikaturu, prvi dve razsodbi je pa prevrnil. »Pred sodiščem, ki je poslalo svetnico na grmado kot krivoverko in

³ Veber Fr., Estetika (1925), 322.

čarovnico — tako pripoveduje brat Martin, med sodniki še najpoštenejši — se je govorila resnica; držali so se zakona; kazali usmiljenja več ko navadno; najmanjša krivica se ni zgodila, razen zadnje, strašne krivice: lažnive sodbe in neusmiljenega ognja. Pri preiskavi, od katere sem pravkar prišel (t. j. pri obnovljenem procesu), se je nesramno po krivem prisegalo, uljudno podkupovalo, obrekovali so se pokojniki, ki so vršili svojo dolžnost po svoji skromni pameti; strahopetno so se ogibali jedra, pričali na podlagi praznih bajk, ki jih noben hlapec ne bi verjel. In vendar, čeprav se je žalila pravica, onečaščala cerkev, kljub orgijam laži in neumnosti je kakor opoldansko solnce zasijala resnica vrhu gore; belo oblačilo nedolžnosti, ki so ga omazale goreče butare, je očiščeno; sveto življenje je poveličano...» Obenem pa kralj namiguje, da je bila druga razsodba od njega naročena. »Priatelj moj, če ne bodo mogli več govoriti, da me je kronala krivoverka in čarovnica, ne bom po nepotrebem brkljal, kako se je ta trik izvel... Ali so ji dali popolno zadoščenje? Namignil sem jim dosti jasno, da ne smejo nič slepomišiti« (110/1). Torej druga sodba, ki je ljudem »izkazala« nedolžnost Orleanske Device, je bila le uspeh kraljevega »trika« in kralju je bilo samo do tega, da se ne bi dejalo, da ga je »čarovnica in krivoverka« kronala. Prva sodba, ki je bilo pri njej »več usmiljenja kot navadno« in je bila posebno pravična, se je pa končala z največjo krivico. To naj bi bil najbrže eden izmed tistih nezmislov, ki po Shawu vladajo svet: iz komedije resnica, iz pravice krivica! Toda kdo ne bi obupal ob takšnem sodstvu cerkvene oblasti? Koga se ne bi polastila temna zamrza zoper Cerkev? In pa še tisto »nenavadno usmiljenje« pri prvi sodbi! Samo en razgovor dveh prvih sodnikov poslušajmo! Cauchon: »Brat Martin, glejte, da se izvrši vse v redu!... Ti Angleži so nemogoči: meni nič tebi nič jo bodo vrgli v ogenj. Poglejte!« Cauchon: »To moramo ustaviti.« Inkvizitor: »Že, le ne prehitro, gospod... Mi smo poslovali popolnoma redovito. Če izvolijo Angleži krivo pot, ni naš posel, spravljati jih na pravo. Kak pogrešek v proceduri utegne kdaj pozneje koristiti: nikoli ne veš. In čim prej mine, tem bolje za ubogo dekle... Jaz sem vaje grmad; to je hitro pri kraju. Ampak strašno je videti mlado, nedolžno bitje strto med tema mogočnima silama: cerkvijo in pravico.« Cauchon: »Vi jo imenujete nedolžno?« Inkvizitor: »O, popolnoma nedolžno. Kaj ve ona o

cerkvi in postavi? Saj ni razumela niti ene naše besede. Nevednost mora trpeti. Pojdiva, če ne, zamudiva konec« (104/5). To naj bo torej tisto nenavadno usmiljenje? Ali ne bo poslušavcev zona izprehajala ob tem brezčutnem in okrutnem »usmiljenju«? In še to naj je bilo nenavadno! Navadno bi bila torej Cerkev sodila brez vsakega človeškega čuta, naravnost naslanjajoč se ob najstrašnejšem trpljenju nesrečnih žrtev? Kakšna mržnja zoper Cerkev se mora buditi v dušah ob takih mislih!

In vendar Shaw ve ali bi vsaj moral vedeti, da je vse to le grda kleveta. Prve sodnike, ki so Ivano obsodili, je Cerkev obsodila. Z drugo sodbo je Ivani vrnila čast. Nazadnje je z ljubeznijo zapisala ime svete Ivane v srca vseh katoličanov, da bi jo tudi oni ljubili in se krepili ob nje heroizmu v ljubezni do Boga in domovine.

Ali je Cerkev zaslužila tako krivico, kakršno ji dela Shaw?

2. Shaw dela krivico tudi sveti Ivani.

Ni poglobitno to, da tudi njo zapleta v svoje burleske. Ko je prišla Ivana v Vaucouleurs k stotniku in je le-ta ni hotel sprejeti, pravi Shaw, so kure nehale nesti jajca. Ko ji je pa stotnik ustregel, da jo pošlje v Chinon h kralju, začno »kure nesti kot nore« (20). V remski katedrali Ivana vpricho kralja, nadškofa in vojskovodij »sede s prekrižanimi nogami na kamentita tla in drži šobo« (69). Ko vojskovodja Dunois pravi, da pojde z njo v boj, »mu vrže roke okrog vrata in ga poljubi na obe lici« (46). Pri sodbi se strašno raztogoti (101)⁴. Sveta Ivana je bila res preprosto kmečko dekle, a tako neumno tudi kmečkih deklet ne smemo slikati, celo pa ne Ivane, svestne svojega velikega zvanja!

A ta karikatura ni najhujše. Hujše je to, da je napravil Shaw sveto Ivano za nekakšno protestantovko.

Tudi če ne bi bila Cerkev slovesno potrdila katoliške vere svete Ivane, bi nam za nje čisto katolištvo zadostovali akti prvega procesa.

Konflikt je bil seveda za sveto Ivano zelo težak. Zviti sodniki so jo zvodili v zagato, iz katere ni bilo videti izhoda. Še večš teolog bi se jim težko izmotal, kam li preprosto kmečko

⁴ Nežgodovinsko je, da bi bila sveta Ivana zadnji dan svojo izpoved preklicala. Storila je bila to v hipni duševni zmedbi poprej, a se je takoj skesala in potem vztrajala pri tem do konca. Shaw je najbrže radi večjega dramatičnega efekta stisnil vse v moment pred obsodbo.

dekle! Zato so dobili posamezni odgovori svete Ivane nekatoliški videz, dasi je bila nje srčna izpoved vedno katoliška.

Vprašali so jo, ali se hoče podvreči sodbi Cerkve? Sveta Ivana je odgovorila: »Kar se tiče Cerkve, jo ljubim in se je bom držala z vsemi močmi za našo krščansko vero... Kar se pa tiče mojih del, ki sem jih storila in mojega pohoda, se moram držati nebeškega Kralja, ki me je poslal h kralju Karolu... Sklicujem se na Boga, ki me je poslal, na sveto Devico in vse svetnike v nebesih.«

A sodniki so jo zopet vprašali, ali se popolnoma podvrže Cerkvi na zemlji?

Tu je sveta Ivana začutila, da se ji tla majejo. Saj je po dolgem zaporu in dolgih mukah dobro poznala sodnike, zlasti Cauchona, in dobro vedela, kaj hočejo. Zapri so jo kot čarovnico, češ, da je s pomočjo hudobnega duha zmagovala Angleže. S tem predsodkom so začeli sodbo in s tem predsodkom so ji zastavili alternativo: ali se podvržeš Cerkvi ali ne? Če odgovori, da ne, je jasno, da bo obsojena kot krivoverka. Če odgovori, da, bodo takoj povzeli: Cerkev pa pri tej sodbi dejansko predstavljamo mi, torej ali se podvržeš popolnoma nam? Podvreči se njim in njih sodbi, se je pa deja o priznati, da je čarovnica, ker prav to izpoved so hoteli izsiliti iz nje. A sveti Ivani je bilo nad vse jasno, da jo je na izreden način vodil Bog, zato take izpovedi ni mogla podati. V tej silni duševni stiski je iskala izhoda, da bi bila verna Cerkvi, a tudi svojega poslanstva ne bi zatajila.

Ali se torej podvržeš Cerkvi?

»Saj sem že dejala, da me je Bog poslal h kralju. Priča mi je Bog, priča sv. Devica in vsi svetniki in vsa zmagoslavna Cerkev tam gori.«

Vprašamo te, ali se podvržeš Cerkvi na zemlji?

»Ali ni isto reči. podvržem se Boгу in podvržem se Cerkvi? Zakaj mi delate take težave?«

Pojasnili so ji, da treba ločiti zmagoslavno Cerkev v nebesih in vojskujočo se Cerkev na zemlji.

Ali se podvržeš vojskujoči se Cerkvi na zemlji?

Sv. Ivano je zopet spreletela misel: to se pravi v a m, in je odgovorila: »Podvržem se, pod pogojem, da mi nič nemogočega ne ukaže.«

Ali se boš podvrgla, če vojskujoča se Cerkev izreče, da so tvoja razodetja le hudičeve prevare?

»V tem bom vedno pokorna Bogu. Verujem, da se vojskujoča se Cerkev ne more motiti, a za ta svoja dela se sklicujem na Boga, ki mi jih je zaukazal... Tudi sredi ognja ne bi mogla drugače govoriti... Pošljite poročilo o vseh mojih besedah in dejanjih v Rim sv. očetu papežu, ki se za Bogom nanj sklicujem.«

Tu ko je sveta Ivana zadela najbolj pravilni odgovor, se je pokazalo, kako prav je že izpočetka presojala položaj. Tako so ji namreč odgovorili: To ni zadosti. Papež je daleč, do njega ni mogoče, v posameznih škofijah so škofje cerkveni sodniki, podvreči se Cerkvi se pravi podvreči se njim.

Tako za Ivano ni bilo rešitve: zatajiti svojega poslanstva in izpovedati, da je čarovnica, ni mogla, zato jo je pa nujno čakala obsodba, da je krivoverka, češ, da ne priznava Cerkve.

Tu je tista globoka tragika, da so stopili prednjo kot zastopniki Cerkve zlobni ljudje, ki so jo spravili v alternativo: da naj bo ali nepokorna Bogu, ali nepokorna Cerkvi. Sveta Ivana je imela verno zavest, da pokorščina nasproti Bogu ne more biti resnična nepokorščina nasproti Cerkvi in je v tej zavesti sprejela nase navidezno nepokorščino Cerkvi in z njo smrt na grmadi.

A kaj je zopet Shaw naredil iz tega? Zagovore in odgovore svete Ivane navaja dosti pravilno, toda s takšnimi odenki in v takšni zvezi, da se predstavlja sveta Ivana kot predhodnica in zastopnica protestantizma in da kot takšna gre v smrt. Že pred sodbo se uvajajo takšne obtožbe zoper njo, da »dela, kot da je ona Cerkev«, »zmerom Bog in ona sama« (56), »da ni to dekle niti enkrat omenila Cerkve in da misli samo na Boga in nase« (60), da je »protestanka« (61), da »se upira Cerkvi, ker si lasti božjo avtoriteto papeževo« (62), da »stavi svoje osebno mnenje nad nauke svojih duhovnih vodnikov« (74), da je zašla v novo »peklensko zablodo« tistih, ki »postavljajo svoje osebno mnenje zoper cerkveno mnenje in hočejo sami razlagati božjo voljo« (86) tistega krivoverstva »vseh krivoverstev, ki ga angleški poveljnik imenuje protestantizem« (88). V tej zvezi zvene potem njeni odgovori z refrenom »najprej je treba služiti Bogu« res kakor izpoved nekega predhodnega protestantovstva, zlasti še odgovor na vprašanje (Cauchonovo): In ti, ne cerkev, naj razsojaš o tem? ko je odgovorila: »S kakšno sodbo naj

razsojam, če ne s svojo? (94). Zato pravi Cauchon, ko je že poveljučana: »Vojskujoča cerkev je poslala to žensko v ogenj; ali prav ko je gorela, so plameni zbledeli v žaru zmagoslavne cerkve« (116), in inkvizitor, da je branila »svobodo žive duše« proti »robstvu postav« (124).

3. Toda vprav s tem, da predstavlja Shaw sveto Ivano kot braniteljico »svobodne vesti«, dela tudi kvar človeštvu, ker povzroča zmedo nravnih pojmov. Ta kvar bo pri nas tem večja, ker je že Ivan Cankar s svojimi spisi napravil glede tega mnogo zmede⁵.

Dvoje se zamešava v tej moderni filozofiji nravnosti: zgolj vnanja legalnost in legalnost, pa absolutna avtonomnost in svoboda vesti.

Sveta Ivana, pravijo, se je borila proti robstvu postav za svobodo vesti. In po pravici, nadaljujejo, s kakšno sodbo naj pa človek sodi o etičnih vprašanjih, kakor s svojo? Resnica je pa le, da se je borila sveta Ivana proti zlobnim sodnikom, ki so zlorabili svojo oblast in postave. Sklicevala se je pa na Boga in na papeža.

Resnično je: prvo je »božji glas v srcu, osebna vest«. Toda vprav ta božji glas v srcu nam veleva, da se pokorimo legitimni oblasti in nje postavam. Zakaj brez postav, brez zakonov ne bi bilo v človeški družbi reda, a brez reda ne miru in socialne blaginje. Zato je praktičanstvo prav isto oznanjalo, kar oznanja »organizirana cerkvena družba«: »Otroci, bodite pokorni staršem« (Kol 3, 20). »Hlapci, bodite pokorni gospodarjem!« (Kol 3, 22). »Vsak človek bodi višji oblasti pokoren; ni namreč oblasti od drugod kakor od Boga; kdor se tedaj oblasti ustavlja, se Bogu ustavlja« (Rim 13, 1—2). Nauk o avtonomni vesti v tem zmislu, da se ni treba ozirati na postave in zakone, je torej nekrščanski in protikrščanski. Z nravnostjo je torej tako: Prva glasnica nravnosti je vsakemu človeku svoja vest. Proti vesti človek ničesar ne sme storiti. Izreki vesti so pa sodbe naravnega uma in naravni um se lahko moti. Zato je velika dobrot za človeštvo, da mu je Bog dal nezmotljivo učiteljico, Cerkev. Cerkev podaja človeštvu nadnaravno razodetje in v to razodetje je povzet tudi ves nravni zakon, zato Cerkev človeštvo nemotljivo uči, kaj je nravno dobro, a kaj zlo. Človeku, ki se zaveda svoje zmotljivosti in spozna Cerkev, vest sama veleva, da se

⁵ Prim. Ivan Cankar. Zbrani spisi. III. zv. Uvod XVI—XIX.

v vsem drži Cerkve. Ta pokorščina ni torej nič zgolj vnanjega, ampak je živ izraz resnične notranje nrvnosti.

Res je pa možno, da kdaj sveti Duh sam neposredno koga pouči, kaj naj stori (nekateri protestantje so zmotno mislili, da tako sveti Duh vedno dela). Tisti, pravi sv. Tomaž Akvinski, ki jih sam sveti Duh na izreden način vodi, v teh rečeh res niso podložni človeški postavi, kolikor bi bila le-ta nasprotna vodstvu svetega Duha, toda v drugih rečeh jih sveti Duh sam navaja na človeške postave, kakor je rečeno: »Bodite podložni vsaki človeški stvari zavoljo Boga« (1 Petr 2, 13)⁶.

Tako se sveta Ivana, ki jo je vodil Bog sam in je o tem živo prepričana, ni mogla pokoriti nasprotnim ukazom človeških sodnikov, bila je pa pripravljena pokoriti se papežu, ker je zaupala, da ga bo v sodbi tudi vodil sveti Duh.

Seveda sodi končno vsak »s svojo sodbo«. Toda, ker ve, da je Bog v verskih in nrvnih rečeh Cerkev postavil za vodnico, zato s svojo sodbo svojo sodbo v teh rečeh podvrže sodbi Cerkve. To se pravi: ker je Bog vprav radi človeške slabosti dal Cerkvi nezmotljivo učiteljstvo, človek po pameti sodi, da se mora v verskih in nrvnih rečeh podvreči učiteljstvu Cerkve. To torej ni nobeno »robstvo postave«, ampak nasprotno to človeka varuje in osvobojuje zmotnih sodb. To torej tudi ni proti pravi svobodi vesti, ampak daje človeku veselo in svobodno zavest, da res služi Boгу, a ne tlapnjam svojih zmot in prevar.

Resnično pa je, da tudi sodbe nižjih sodnikov v Cerkvi niso nezmotljive. Zato so možni konflikti. Kajpada morejo biti to le izjemni slučaji. Saj je posameznik še bolj zmotljiv in je sodnike v Cerkvi vendarle postavil Bog, zato je več kot drzno, tako lahko pozdigovati svoj um nad um cerkvenih starešin. A teoretično je možno, da bi bila kdaj svoja sodba prava, a sodba starešin-sodnikov zmotna. Če bi bilo to evidentno in bi šlo za to, da je človek pokoren v svoji vesti Boгу ali ljudem, je jasno, da bi moral v takšnem primeru »Boga bolj slušati ko ljudi« (Apd 5, 29). V takšnem izjemnem položaju je bila sveta Ivana. Ne le, da je jasno videla zlobo sodnikov, ki so jo, ne da bi poprej preiskali njena razodetja, kar naprej obdolžili čarovništva in zahtevali od nje takšno priznanje, temveč je tudi imela v svoji duši jasno zavest božjega poklica in vodstva. Zato je sveta Ivana po pravici ponavljala, da je »treba najprej služiti

⁶ Summa theol. 1 II, q. 96, a. 5, ad 2.

Bogu«. In prav zato, ker morejo biti takšni slučajji le redki, mislijo svobodomiselni nasprotniki, da ravnanje svete Ivane ni bilo katoliško, ampak protestantovsko.

Res pa lahko nastanejo v takšnih slučajjih tragični konflikti. Oblast ima moč in to moč lahko tudi porabi. Tako se more primeriti, da nedolžnega človeka zadenejo težke cerkvene kazni, kdaj morda celo kazen izobčenja. Jasno je, da takšno izobčenje pred Bogom nima moči. Tudi to se je zgodilo sveti Ivani. (Po čudni nelogiki so ji pa dovolili na smrtni dan sv. obhajilo, ki je simbol in činitelj edinstva z mističnim Kristusovim telesom, t. j. s sveto Cerkvijo)⁷.

Ako se pokorščina postavam imenuje »legalnost«, tedaj vest sama zahteva legalnost in je torej pogrešeno govoriti o robstvu postav in o naravnem nasprotju med legalnostjo in vestjo. Nekaj drugega je seveda gola legalnost, zgolj »vnanja legalnost«. Takšna legalnost je res »etično votla«. Toda kakor je upravičeno boriti se za etiko, ki sega »v globino srca«, tako bi bilo neupravičeno podtikati, da bi bila takšna borba v nasprotju s Cerkvijo. Saj vse cerkvene postave merijo vprav na to, da bi bili ljudje nravno vedno boljši. Res, da postava slabe sili, toda zopet jih vprav zato sili, da bi se vsaj pod pritiskom sile spametovali in začeli nravno dobro živeti. Za nravno dobra dela pa je Cerkev vedno zahtevala in še zahteva notranje npravne nagibe. Izraz, ki ga je rabil sv. Peter, ko je dejal: Bodite pokorni radi Boga, se vedno ponavlja, do formulacije v ljudskem katekizmu, ki pravi: »Dobra dela so taka dela, ki so po volji božji in ki jih s pomočjo božje milosti opravljamo iz Bogu ljubega namena.« V življenju je kajpada še mnogo zgolj vnanje legalnosti, saj vsi vemo, kako počasi in težko se življenje resnično »ponravstvuje«. Nikakor pa ni dopustno radi življenja mnogih dolžiti Cerkve, kakor da se zadovoljuje z vnanjo legalnostjo.

Ko človek čita tako delo, kakršno je »Sveta Ivana« ali sliši takšne očitke proti cerkveni morali, kakor se v modernem svetu vedno ponavljajo, tedaj mora res vzklikniti s sveto Ivano: »O Bog, ki si ustvaril to prelepo zemljo, kdaj bo pripravljena sprejemati Tvoje svetnike,« to se pravi, kdaj bo človeštvo prav umelo svetnike, njih ravnanje in njih nagibe in kdaj bo prav umelo mater svetnikov, katoliško Cerkev?

⁷ O tem sem že razpravljal v »Času« v člankih o avtoriteti. Prim. XXII (1927/28) 205 sl., 354 sl.

STRUKTURA NAŠIH FINANC.

Dr. oec. publ. Jože Lavrič.

(Konec.)

III. Davčna statistika.

1. Direktni davki.

V Sloveniji zavzema dohodnina — ki predstavlja subjektivni davek — po povprečju budžetov 1923/24, 1924/25, 1926/27, 40·61 % vseh direktnih davkov.

Zanimiva je sprememba v strukturi dohodnini podvrženega dohodka z oz. na leta pred vojno.

L. 1913 je znašalo število cenzitov od vsega prebivalstva na Kranjskem 3·16 %, na Štajerskem 6·60 %; l. 1924 v Sloveniji 3·51 %/0 brez Prekmurja, s Prekmurjem pa 3·37 %/0

Cenziti in njim pripadajoči družinski člani so predstavljali l. 1913 na Kranjskem 10·30 %, na Štajerskem 20·68 % vsega prebivalstva, l. 1924 v Sloveniji 12·36, oz. 12·09 %.

Dohodek iz posameznih donosnih virov je znašal odstotkih vsega dohodnini podvrženega dohodka

	l. 1913		l. 1924
	na Kranjskem	na Štajerskem	v Sloveniji
od zemljišč	7·36	9·20	34·7
„ zgradb	6·20	7·97	1·6
„ samostojnih podjetij in opravil	29·26	25·88	48·5
„ plač	46·64	44·12	12·5
„ kapitala	9·07	12·04	1·7
„ drugih virov	1·47	0·79	1·—
	100·—	100·—	100·—

Struktura je v Sloveniji po povprečju istih budžetov naslednja (uslužbenski davki, v budžetu centralizirani, tu niso vpoštevani):

Zemljarina	36·02 %	specialna pridobnina	10·84 %
hišna razredarina	4·93 %	splošna pridobnina	5·15 %
hišni najemninski davek	5·15 %	dohodnina	40·61 %
rentnina	0·59 %	tantjemnina	0·74 %

Dočim torej subjektivni davki v Sloveniji presegajo 40 %, je v drugem mešanem sistemu donos teh znatno manjši in ne presega $\frac{1}{5}$ vseh direktnih davkov. To je sicer popolnoma umljivo. Majhen donos ni posledica majhne davčne stopnje, ampak je rezultat analfabetizma, odpora, nezmožnosti davčnega aparata, oživotvoriti davčne vrste, ki so vpeljane šele l. 1916.

V vseh pokrajinah razen v Sloveniji prevladuje zemljarina, kar je z ozirom na agrarni značaj naše države umljivo. Po povprečju gornjih let znaša zemljarina za vso državo 47·83 % vseh direktnih davkov, pri čemer so vštetni vedno vsi pribitki in izredni pribitek. V posameznih pokrajinah pa zavzemajo sledeče odstotke: v Sloveniji 36·02, na Hrvaškem in Slavoniji 44·83, Vojvodini 51·11, Srbiji 42·84, Dalmaciji 28·9, Bosni in Hercegovini 49·60.

Radi prostora ne morem navesti strukture za vse pokrajine, pač pa prinašam pregled za vso državo, ki je seveda komprimiran, sorodne vrste so združene pod enim kolektivizmom.

Zemljarina	47·83 %	uslužbenski davek	4·01 %
hišna razredarina	1·06 %	dohodnina	9·25 %
hišni najeminski davek	3·99 %	premoženjski davek	3·89 %
splošna pridobnina	20·44 %	glavarina	3·44 %

Novi davčni zakon, po katerem odpadejo subjektivni davki, predvidoma v strukturo ne bo prinesel mnogih sprememb, razen za Slovenijo, kjer bo stopila na mesto dohodnine pridobnima. Tudi njegov finančni uspeh najbrže ne bo večji, rajši manjši. Zato se tudi razmerje med direktnimi in indirektnimi davki ne bo spremenilo, tako da bodo tudi za naprej indirektni znatno nadkriljevali direktne. Vendar pa radi tega še ni mogoče trditi, da se direktni davki pri nas premalo izkoriščajo. Ako gledamo davčne stopnje, so te za nekatere vrste prav horendne.

Splošna pridobnina znaša na Hrvaškem 22 %, odnosno 25·35 %¹ čistega dohodka; v Bosni imamo štiri postavke, in sicer: 8·58 %, 12·48 %, 16·38 %, 20·28 %; v Srbiji pa imamo dve skupini, po katerih se dvigajo davčne stopnje med 6·7 % do 16·47 % in 11·57 % do 23·6 %. Specialna pridobnina za akcijske družbe znaša pri nas v Sloveniji 33 % do 40 % čistega dobička; ako upoštevamo tudi invalidski davek in komorno doklado, pa 41 % do 51 %, kakor je pač rentabilnost. Na Hrvaškem znaša pri povprečni rentabilnosti 37·95 %, z invalidskim davkom in komorno doklado pa 47·83 %. Hišni najeminski davek je v Sloveniji za Ljubljano z vsemi drž. pribitki, a brez invalidskega 41·6 %, za druge kraje pa 26·52 %. V Srbiji imamo tri kategorije stanovanj, pri katerih znaša 26·36 %, 13·18 % in 9·89 %.

¹ Povsod so vsi državni pribitki in izredni vračunani, invalidski in komorni le pri specialni pridobnini.

Prav tako imamo tri kategorije na Hrvaškem, pri katerih znaša davčna stopnja 23·66%, 18·59%, 15·21%, v Bosni pa samo 8·54% od brutto najemnin.

Davčne stopnje so brez dvoma izredno visoke. Tudi še po novem zakonu. Pomisliti moramo, da pridejo na nje še dvo- do trivrstni pribitki (občine, oblasti, cestni okraji itd.).

V primeru s postavkami pred vojno pa je nazadovala zemljarina. Ta znaša v Sloveniji 82·20% predvojne, na Hrvaškem 77·78%, v Bosni in Srbiji pa niti ne polovico. Med seboj pa se obremenitev z zemljarino ne da primerjati, tudi ne, ako razdelimo vso vsoto na število hektarjev v posameznih pokrajinah. Površina zemlje je namreč razdeljena v različne kulture, ki dajo različno rentabilnost, te kulture pa se v posameznih teritorijih po svojem relativnem obsegu zelo razlikujejo. Tudi je boniteta zemlje zelo različna, kakor se je tudi obremenitev pred vojno za isto kulturo in isto boniteto v posameznih teritorijih brez dvoma razlikovala. Primerjanje otežuje tudi okolnost, da v Srbiji nimamo niti katastra in da so tam absolutni gozdovi, to se pravi gozdovi na ozemlju, ki za drugo kulturo ne bi bilo sposobno, davka oproščeni.

Pri nazadovanju zemljarine pa je treba upoštevati, da je poljedelstvo po svoji svetovni konjunkturi danes v mnogo slabšem položaju kot nekaj in je brez dvoma davčna moč, osobito radi prevlade male posesti, znatno nazadovala. Stopnja zemljarine po novem zakonu še ni določena. Dognati se mora prej čisti katastrski donos za posamezne kulture in bonitete, na katerega se bo naložil davek. Toda, dočim bi se dalo pri zemljarini, ko bi bil katastrski donos utrjen, breme kolikor toliko pravično razdeliti na vse pokrajine, je to popolnoma drugače pri drugih direktnih davkih: tu je potrebna gotova izobrazba, predvsem pa gotova davčna morala in dober davčni aparat. Glede na vse to ostale pokrajine za Slovenijo daleko zaostajajo. To je glavni argument, ki govori proti visokim direktnim davkom. Pri nas bo aparat brežhibno funkcioniral, najsi bi bilo treba prinesiti še takih žrtev, drugače pa na Hrvaškem, v Srbiji in Bosni. Za to nam je današnji sistem dovolj jasen dokaz. Davčne stopnje so v teh pokrajinah, kot smo videli, vprav horendne, kljub temu pa je uspeh teh davčnih vrst, skoraj bi mogli reči, minimalen. (In zato je tam davek na poslovni promet kot nekaka kompenza-

cija neuspevajoče pridobnine kolikor toliko upravičen; bil je tudi po svojem početku kot porez na obrt, ki je bil pred vojno edinstven te vrste v Evropi, več ali manj upravičen. Drugače pa je to pri nas, kjer pomeni tako visoka postavka, kakor je n. pr. pridobnina po novem zakonu, naravnost stalno borbo z davčnimi oblastmi za obstoj.) Brez pretiravanja lahko trdimo, da izenačenje sistema ne bo prineslo izenačenja bremena, ker je to prav za prav nemogoče pri sedanji davčni morali, pri sedanjem davčnem aparatu itd. Zato so visoke postavke novega davčnega zakona, ki pa nekatere teritorije sicer znatno razbremenjujejo, mnogo bolj opasne za nas. (Dohodnina je znašala pri nas povprečno 11 % čistega dohodka; nanjo pa se ni plačeval noben samoupravni pribitek. Na njeno mesto pa stopi sedaj — z ozirom na pridobitništvo — pridobnina, katere osnovna stopnja znaša za obrtnike z več kot dvema pomočnikoma 10 % in se z ozirom na dobiček dviga; nanjo pa se bodo plačevale še vse samoupravne doklade.) Zato bi bila zahteva, naj direktni davki prevzamejo v strukturi naših financ vlogo indirektnih, za naše kraje naravnost opasna in brez dvoma manj pravična. Ta argument je dovolj važen, da ni treba razpravljati o drugih slabostih direktnih davkov. V novem sistemu, ki je objektivni, je sicer princip zmožnosti kolikor toliko upoštevan, ker so davčne stopnje razdeljene v osnovne in dopolnilne in so slednje stopnjevane po višini odmerne podlage; v primeru z modernimi davčnimi sistemi je pa naš novi sistem ipak sorazmerno nepopoln, dasi v danih razmerah edino mogoč, ker bi sistem s subjektivnimi davki pomenil z ozirom na gori navedene razloge sorazmerno veliko večjo obremenitev nekaterih pokrajin na korist drugih.

2. Indirektni davki.

Drugo skupino — indirektna davka — razčlenimo v štiri podskupine: v carine, monopole, trošarine, takse.

Carine. Izmed indirektnih davkov vržejo carine izredno velik odstotek. Po povprečju treh let 1923/24, 1924/25 in 1926/27 dajo 22,80 % vseh dohodkov. Glavni kontingent odpade na uvozne carine, izvozne so dale leta 1923, ko so dosegle višek, 353,000.000 Din, potem pa je njih donos padal in znaša l. 1927 le še 32,899.000 Din. Carine so znašale v % vrednosti izvoza in uvoza v naslednjih letih:

Leta	1919	2·3 %	vrednosti uvoza	3·04 %	vrednosti izvoza
»	1920	4·61 %	»	12·52 %	»
»	1921	10·36 %	»	7·— %	»
»	1922	11·80 %	»	3·35 %	»
»	1923	12·98 %	»	4·38 %	»
»	1924	13·99 %	»	2·25 %	»
»	1925	18·04 %	»	2·— %	»
»	1926	21·68 %	»	0·60 %	»
»	1927	22·25 %	»	0·51 %	»

V drugih državah stoje carine v razmerju do vrednosti uvoza, kakor nam kažejo naslednje številke, ki jih prinašamo po reviji Schweizerischer Volkswirt, 1928, 4. štev. Carine znašajo:

	sedaj,	pred vojno		sedaj,	pred vojno
Bolgarija	24·2	13·1	Vel. Britanija	6·—	4·6
Finska	21·—	10·—	Norveška	8·—	10·1
Španska	20·5	17·2	Nemčija	7·7	7·9
Poljska	15·8	—	Čehoslovaška	7·7	—
U. S. A.	13·—	14·8	Avstrija	7·1	7·8
Švedska	9·2	8·1	Francija	3·4	8·9
Švica	8·1	4·4	Holandska	2·4	0·5

Visoki odstotek carine z ozirom na uvoz v naši državi pa še ne znači, da se vodi pri nas bolj merkantilistična politika kot drugod, da so pri nas carinske postavke na uvoz večje kot drugod. Treba je opozoriti na okolnost, da mi uvažamo v glavnem izgotovljene fabrikate, ne pa surovin in polfabrikatov, katere po večini uvažajo industrijske države in katerih uvoza nobena država s carino ne onemogoča, v drugi vrsti pa uvažajo cerealijske, na katere nalažajo carine tudi le toliko, kolikor morajo nujno koncedirati poljedelstvu, v ostalem pa so zainteresirane na prostem uvozu cerealijskih, ker je to v korist njihovi industriji.

Carine je treba motriti še s posebnega, ne samo s finančnega ali socialnega stališča. Bile so prvotno pač davek kakor trošarine. Brez dvoma predstavljajo tudi danes davčno obremenitev. Toda njih funkcija je od ostalih davkov popolnoma drugačna. Njih naloga je, omogočiti obstoj in razvoj domače obrti in industrije. Na carino in žrtve, ki jih zahteva, je treba gledati s tega vidika: ali hočemo omogočiti razvoj industrije in ustvariti s tem možnost, da se za previšek prebivalstva, ki ga poljedelstvo ne more več absorbirati, najde kruha doma, ali pa teh žrtev nočemo doprinesiti in tedaj hočemo, da se gospodarstvo ne razvija. Ideal svobodne trgovine klasične nacionalne ekono-

mije sloni na varljivih podstavah, kakor sta dokazala poznejša nacionalna ekonomija in dejanski razvoj. Da bi imela stara industrija pred novo vedno tako ogromen plus, da ji nova ne more konkurirati, spodbija vprav najnovejši razvoj². Kdor zasleduje številke svetovne trgovine, vidi koliko tekstilnih strojev so uvozile Japonska, Kitajska in Indija v zadnjem času iz Anglije ter ustvarile močno tekstilno industrijo, angleške tekstilne tovarne pa delajo z zmanjšano kapaciteto.

Kajpak se morajo potem tudi carine uravnovesiti absolutno le po tej nalogi in ne smejo biti odločilni finančni interesi, ki pri nas po izjavi bivšega finančnega ministra prevladujejo (Konstantin J. Dožudič, Bankarstvo, oktober 1925). Seveda je carinska tarifa vedno rezultat borbe posameznih interesenih skupin in pozicije posamezne države nasproti drugi. Objektivno je neizmerno težko pregledati, kako visoke naj bodo postavke, da se domača industrija zaščiti, a se ji pri tem ne zagotavljajo prekomerni dobički na škodo konsumentov.

Najmočnejša skupina med indirektnimi davki so *monopol*i. Monopolni predmeti so: tobak, sol, vžigalice, petrolej, cigaretni papir, saharin, dinamit in smodnik kot upravna mono-

² „Ne razlika absolutnih produkcijskih stroškov, ampak razlika primerjajočih stroškov določa (mednarodno) menjavo.“ J. S. Mill, Grundsätze der politischen Oekonomie, nemški prevod od Gehriga 1921, str. 134. Recimo, da rabi Poljska za produkcijo neke množine sukna 100 delovnih dni in za določeno množino žita isto tako 100 delovnih dni, Anglija pa za sukno 150 dni, za žito 200 dni. Kljub temu, da producira Poljska oboje ceneje kot Anglija, pa bo prišlo do menjave — in dosledno do omejitve produkcije na eno samo panogo. Ako pošlje Angleška na Poljsko sukno, v katerem je 150 dni dela, je to isto toliko vredno kot na Poljskem 100 „suknenih ali žitnih dni“. Anglija da 150 „suknenih dni“ za 100 poljskih „žitnih dni“ dela, ki imajo za njo vrednost 200 lastnih „žitnih dni“. Anglija dobi pri tem torej 50 dni profita, Poljska pa bi ne imela ne izgube ne dobička. Da pa dobi tudi Poljska nagib za menjavo, mora seveda tudi ona nekaj zaslužiti in tako mora prepustiti Angliji nekaj od svojega dobička Poljski. Menjava pojde torej n. pr. tako, da bo dala Anglija 170 „suknenih dni“ za 100 poljskih „žitnih dni“, in bo pri tem na dobičku 30 delovnih dni, ker bi sama isto množino žita proizvajala z 200 delovnimi dnevi; Poljska pa bo na dobičku za 20 (angleških) delovnih dni, ker je 150 angleških delovnih dni = 100 poljskim dnevom, dobi pa jih 170.

Kakih od navedene temeljno različnih teorij za svobodno trgovino ni. Tudi Lujo Brentano, znameniti nemški zagovornik svobodne trgovine, ni prinesel nič novega, ampak je le Nemcem predočil Rikarda, ki ga do takrat niso čitali.

pola. Predstavljajo nič manj kot eno četrtno vseh dohodkov, odnosno eno tretjino vseh davkov. Fiskalična važnost posameznih monopolov je razvidna iz sledečega pregleda (povprečja budžetnih postavk let 1923/24, 1924/25, 1926/27) za:

tobak,	sol,	petrolej,	vžigalice,	cigaretni papir,	saharin	dinamit
68'43 ⁰ / ₁₀₀ ,	13'66 ⁰ / ₁₀₀ ,	5'46 ⁰ / ₁₀₀ ,	6'67 ⁰ / ₁₀₀ ,	4'72 ⁰ / ₁₀₀ ,	0'01 ⁰ / ₁₀₀ ,	1'05 ⁰ / ₁₀₀ .

Od teh monopolnih predmetov ima sol brez dvoma značaj glavarine (Koptsteuer): bogatin je ne konsumira čisto nič več kot siromak, istotako se monopolna taksa ne da po kvaliteti kako diferencirati, vendar pa predstavlja sol le 13'66⁰/₁₀₀ vseh monopolnih dohodkov; po povprečju omenjenih let 318,550.000, to je približno 24 Din letno na osebo.

Od drugih monopolnih predmetov bi bilo morda šteti v isto kategorijo še petrolej s 5'46⁰/₁₀₀, dočim imamo za vžigalice cenejši nadomestek, vžigalnike. Saharin sploh ni upoštevati.

Glavni monopolni predmet in sploh najizdatnejši vir naših financ. tobak, pa je naravnost idealen objekt obdavčenja. Je to trošarinski predmet množstvene potrošnje, ki ni absolutno potreben, na drugi strani pa se da taksa izredno prilagoditi kvaliteti, torej zmožnosti potrošačev. Pripomniti pa je še treba, da ne predstavlja vseh 63'43⁰/₁₀₀, ki jih znaša, faktične obremenitve. Od vse vsote — poldruge milijarde — je odšteti približno 400,000.000 Din kot fabrikacijski strošek in morda še kakih 10⁰/₁₀₀ kot povprečni dobiček, in to tem bolj, ker se vrši fabrikacija v veleobratih in ima torej vse prednosti veleindustrije.

Po svojem bistvu kot trošarinski davek so podobni monopolom trošarinski davki v ožjem smislu. Razlika med njimi in med monopoli je samo v načinu obdavčenja. Pri monopolu je produkcija ali prodaja (samo na debelo ali na debelo in drobno) v rokah države. Pri trošarinah plača producent ali trgovec predpisano takso, produkcija in določitev cene pa je prepuščena svobodni konkurenci. Po zakonu o trošarinah je bilo pri nas 17 trošarinskih predmetov. S finančnim zakonom za leto 1927/28 pa so ukinjene trošarine na kavne nadomestke, na sveče, na riž in na kalcijev karbid, tako da preostanejo še: sladkor, vino, pivo, žganje, liker, konjak, rum, špirit, bencin, ekstrakti esenc in eteričnih olj, žarnice, acetilen, vžigalniki, ocet.

V naši strukturi tvorijo trošarne po budžetih navedenih let 9'20⁰/₁₀₀ vseh dohodkov in zaostajajo za vsemi drugimi skupinami. Po svojem bistvu pa spadajo sem tudi nekateri davki, ki jih

regulira zakon o taksah in pristojbinah in se njih uspeh šteje med one: tako takse na vozne in tovarne liste, razne takse na razkošje itd.

Žal, da ni nikake statistike, koliko davkov dajo posamezni predmeti v vsej državi in v posameznih pokrajinah. Glavni kontingent vržejo brez dvoma sladkor in alkoholne pijače. Sladkorja se potroši v naši državi približno 8—9 tisoč vagonov na leto. Ker znaša trošarina 5 Din od kilograma, da to na leto 400 do 450,000.000 Din. Samo Slovenija participira na potrošnji s 1.00 vagoni ali 60,000.000 Din davka, torej toliko, kot je plačala dohodnine v letih, ko se je ta najbolj izterjavala, in poldrugokrat toliko kot zemljarine. Povprečna cena sladkorja je 15 do 16 Din; odpade torej na trošarino $\frac{1}{3}$. Cena tega važnega konsumnega predmeta je brez primera visoka. V Švici je n. pr. cena na drobno okoli 50 rap, to je 6 do 7 Din. Sicer je imela tudi Avstrija visoko — izmed vseh držav največjo — trošarino na sladkor, namreč 38 Din za stot, kar je še vedno za 7.45 zlatih par manj od naše trošarine, vendar je bila cena na drobno 80 do 84 Din za stot, to je 9 Din za kilogram. Vzrok je brez dvoma v zaščitni carini, ki jo industrija do zadnje meje izrablja in znaša 40 zl. par za 1 kg. Zakaj imamo za sladkor zaščitno carino? Ali je pri nas produkcija toliko dražja? Saj za surovine, za sladkorno peso plačujejo fabrikantje v zlatu manj kot pred vojno, komaj 84% predvojne cene (cf. Ing. Stjepan Postić, Nekoja fakta i uzročnici poljoprivredne krize, Zagreb 1927).

(Če primerjamo z donosom trošarine na sladkor pretekle boje proti dohodnini in drugim direktnim davkom, nam pride spoznanje, odkod prevlada indirektnih davkov, zakaj se jim nobena država ne more odtegniti.)

Ker predstavlja sladkor v našem narodnem gospodarstvu letno poldruogo milijardo vrednosti, se pač izplača o njem govoriti. Konsum sladkorja je izredno elastičen, odvisen od stanja splošnega blagostanja in cene sladkorja. To nam izpričujejo sledeče številke: v letih 1911/1913 se je potrošilo povprečno letno na glavo in v kilogramih: v Rusiji 6.4, v Nemčiji 18.4, v Veliki Britanski 36.7, Franciji 17, Italiji 4.8, Avstriji 13.2, Ogrski 7.8, Belgiji 14.4, Nizozemski 15.6, Švedski 24.7, Švici 3.8, Danski 38.5, Norveški 19.3, Zedinjenih državah 37.

Iz tega sledi, da bi se tudi pri nas konsum še izredno dvignil, ako bi se cene znatno znižale. To pa se mora doseči z znižanjem

trošarine in odpravo carine. Dobri pogoji sladkorne industrije pri nas upravičeno zahtevajo, da se mora ta panoga tehnično tako izpopolniti in dvigniti, da bo uspevala brez zaščitne carine. Podpirati v takih slučajih brezbriznost ali zagotavljati s carinami prekomerne dobičke industriji na škodo vseh konsumentov, je, milo rečeno, neoportuna politika in to tembolj, ker dobijo sladkorne tovarne kot akcijske družbe z novim davčnim zakonom znatne olajšave. Razvoj sladkorne industrije je pospeševati ne samo s splošno narodno-gospodarskih vidikov. — da se prekrbljujejo vsi člani v najizdatnejši meri, — nego tudi posebej s poljedelskega stališča: gojenje sladkorne pese izredno pripravlja zemljo za žito in ostanki so dobro hranivo za živino.

Na ta način bi bila ta davščina mnogo bolj socialna in državne finance ne bi trpele nikake škode in narod, ki se pri nas splošno hrani dokaj slabo (cf. dr. Grga Bogič, O hljebu našega seljaka. Lječnički vjesnik januar 1928), bi dobil s pocenjenjem sladkorja dobro hranivo.

Po važnosti izmed trošarinskih predmetov pridejo za sladkorjem alkoholne pijače. Na alkoholnih pijačah plača samo ljubljanska oblast letno približno 20,000.000 Din (6.3 milijonov na vino, 2'3 na pivo, 2'8 na žganje, 8'6 na špirit) državne trošarine. Proti obdavčenju alkohola se gotovo ne dajo navesti razlogi, kakor smo jih gori proti sladkorju; že iz ozirov na narodno zdravje zasluži alkohol čim večje obdavčenje.

Izmed ostalih trošarin je omeniti še bencin. Pri bencinu dosega trošarina s carino, ki tu itak nima drugega značaja kot zgolj trošarinskega, že skoraj čez polovico detaljne cene in je bencin v naši državi menda najbolj drag. Če bi se trošil bencin samo za luksuzne namene, bi bilo naše stališče nasproti tej trošarini jako lahko: bila bi trošarina, ki zadene v prvi vrsti premožnejše sloje in je kot taka skrajno upravičena, da, naravnost idealna. Toda avto, ki ga v glavnem zadene ta trošarina, postaja eminentno prometno sredstvo, ki se uporablja vedno bolj in bolj v gospodarske namene. Pri tem pa izginja odnos med trošarino na bencin in dohodkom, odnosno med potrošnjo in dohodkom, ki kolikor toliko opravičuje vsako trošarino in sega neposredno v gospodarski proces. S tega vidika bi leteli očitki na to trošarino z gospodarskega stališča, nikakor pa ne s socialnega. Morda pa se da opravičiti trošarina na bencin kot specialna pristojbina za uporabo cest? Misel je na prvi hip tuja, ker

morajo biti ceste svobodna prometna pot za vse. Vendar pa postaja vedno zopet bolj in bolj jasno, da so ceste kot najvažnejše občilo važne sicer za vse državljane, da pa imajo nekateri od njih večjo korist kot drugi in naj zato tudi specialno prispevajo za njih vzdrževanje. (Sicer pa to ni tako tuja misel, v principu jo zagovarja že Adam Smith.) Slično je s taksami na vozila: deloma jih lahko smatramo za trošarinski davek, deloma — osobito oblastne, ki zadenejo vsa motorna vozila — kot specialno pristojbino za obrabo cest.

Pri davku na vozne karte, ki spada vsebinsko semkaj, regulira ga pa zakon o taksah, in ki znaša 15% od čiste vrednosti vozne karte pri osebnem prometu na železnicah in ladjah in 10% od tovarnine, je omeniti, da istotako večinoma izgine zveza med potrošnjo in dohodkom ter posega ta davek neposredno v gospodarski proces. Sicer pa tvori s ceno vrednotno tarifo, ki pa mora biti prilagoden prometno-političnim vidikom.

Zadnjo skupino indirektnih davkov tvorijo takse. Med njimi razumemo poglavitno pravno-prometne davke. V naši strukturi vseh davkov tvorijo po povprečju treh budžetov 13,50% in znašajo približno eno milijardo. Res da so ti davki izmed najbolj pustih in promet ovirajočih, ali kar se tiče očitkov glede nesocialnosti, ki lete na indirektno davke, zadenjo to skupino najmanj. Zveza med dohodkom in premoženjem, torej zmožnostjo, je na splošno dana, kljub temu, da se na prvi hip ne vidi, ker je davek naložen na dejstvo samega pravnega prenosa lastnine iz ene roke v drugo³.

Pojem pravno-prometnih davkov se ne ujema popolnoma s taksami in pristojbinami, ki imajo širši obseg. Toda prehod med pristojbinami in pravno-prometnimi davki gre tako polahko, da je meja proti njim nemogoča; in istotako na drugi strani med pristojbino in ceno za privatno gospodarsko dajatev. Namen pristojbine je deloma upravno-politične narave: regulirati porabo oblasti in uradov s strani občinstva, deloma finančne narave kot protidajatev za usluge in koristi, ki jih nudi država posamezniku v konkretnem slučaju, odnosno kot povračilo za troške, ki jih napravlja posameznik državi.

³ Prav dobro je zadel to razmerje prometnih davkov do dohodka, oziroma premoženja Eheberg: „Die Steuerquelle liegt hier zum Teil in den Einkünften und Gewinnen, die der Besitzwechsel erbringt, zum Teil aber, soweit durch die besteuerten Vorgänge kein Gewinn erzielt wird, in dem

IV. Finančna struktura v drugih državah.

Ko smo pregledali strukturo naših financ, ne bo nezanimivo primerjanje s strukturami ostalih držav.

Po van der Borghthu je bilo razmerje posameznih vrst dohodkov v sledečih državah za leto 1913 tako-le:

	Davki		
	Direktni	Indirektni	Pravno-prometni
v Angliji	31·1 %	46·0 %	22·9 %
„ Franciji	19·0 %	54·0 %	26·8 %
„ Avstriji	28·2 %	66·8 %	5·0 %
„ Ogrski	26·1 %	58·2 %	15·7 %
„ Italiji	29·5 %	58·4 %	12·1 %
„ Rusiji	13·0 %	78·0 %	9·0 %
„ Španii	37·6 %	47·5 %	14·9 %
„ Portugalski	22·6 %	61·6 %	15·8 %
„ Romuniji	9·3 %	79·5 %	11·2 %
„ Nizozemski	36·8 %	47·2 %	16·0 %
„ Danski	23·1 %	56·6 %	20·3 %
„ Norveški	19·5 %	76·0 %	4·5 %
„ Švedski	22·4 %	67·3 %	10·3 %
„ Združenih državah	10·5 %	88·9 %	0·6 %
„ Nemčiji	29·0 %	57·7 %	13·7 %

Po Schwarzu (Handwörterbuch der Staatswissenschaften Bd. 4) se je razmerje med direktnimi in indirektnimi v glavnih državah v dobi 30 let od 1878—1908 spremenilo v korist direktnim davkom znatno v Angliji, neznatno (4%) v Franciji, v vseh drugih pa v korist indirektnim.

Razmere po vojni pa nam kaže naslednja tabela (Woytinski, Die Welt in Zahlen VI. Bd.: Die Finanzen):

sonstigen Vermögen oder Einkommen der Steuerpflichtigen. Insofern der Verkehrsvorgang einen Erwerb oder einen Vermögenszuwachs gewährt, wirken sie wie spezielle Erwerbssteuern, bzw. wie Bereicherungssteuern, soweit die besteuerten Vermögensvorgänge gewinnlos verlaufen oder Verlust verursachen, wirken sie wie Zuschläge zur sonstigen Ertrags- oder Einkommenbesteuerung oder wie partielle Vermögenssteuer.“ (Finanzwissenschaft, 17. Auflage, str. 365.) Kako izredno so pristojbine — ki jih ni smatrati za obremenjujoči dohodek — v posameznih državah razširjene, kaže tabela na str. 119, dasi so to le približne številke, ker omenjena težkoča pojma onemogoča pravilno in povsod enako izločitev pristojbin izmed drugih dohodkov.

Država	Direktni davki	Indirektni davki		Pri-stoj-bine	Državna podjetja	Raz-lični
		Carine	Drugi			
Rusija (U. R. S. S. R.) . . .	33·4 %	8·0 %	44·1	8·0	—	6·5
Nemčija (zveza)	21·2 %	11·7 %	59·2	2·2	1·2	4·5
Pruska	77·7 %	—	9·10	6·6	6·6	—
Vel. Britanija	52·0 %	12·7 %	16·3	9·7	7·2	1·8
Francija	25·8 %	5·2 %	40·4	20·1	1·6	6·6
Italija	33·9 %	3·3 %	39·7	21·1	1·7	0·4
Poljska	25·9 %	13·2 %	37·1	20·5	3·3	—
Španska	36·4 %	19·7 %	31·8	8·9	1·2	2·-
Rumunija	16·5 %	59·5 %		19·7	0·5	3·8
Čehoslovaška	22·3 %	8·7 %	43·6	16·2	3·9	5·3
Belgija	32·9 %	10·6 %	9·6	27·5	3·1	16·3
Nizozemska	53·2 %	10·4 %	26·2	9·5	6·7	—
Švedska	29·3 %	19·0 %	22·5	1·9	13·2	14·2
Avstrija	22·4 %	19·9 %	36·6	8·9	14·2	—
Pruska	17·6 %	50·9 %	9·2	7·4	11·5	3·3
Norveška	22·9 %	29·1 %	12·0	11·1	14·2	5·8
Japonska	24·6 %	9·0 %	38·8	7·5	13·7	6·7

Upoštevati bi morali še, ako bi hoteli dobiti točno sliko, tudi občinske davke ter davke ostalih samoupravnih teles, kar bi razmerje v posameznih državah deloma predrugačilo v korist en ali drugi vrsti.

Avtonomne finance zavzemajo, kot sem v začetku omenil, vedno večji obseg in v nekaterih državah že prekašajo državne.

V financiranju avtonomij je videti v Evropi razloček med severom in jugom. Sever se naslanja bolj na direktne, jug na indirektno davke. Kljub temu pa moremo reči, da konkurirajo direktni povsod z indirektnimi. (Zlasti one avtonomne korporacije, ki so nad občino, izkoriščajo v prvi vrsti direktne davke.) V naši državi so sicer avtonomne finance neznatne, komaj $\frac{1}{6}$ državnih, in zato se celotna struktura z upoštevanjem teh tako znatno ne spremeni. (Oblasti in srezi pri tem seveda še niso upoštevani). Vendar pa se zvišajo direktni davki za približno 38 %, indirektni pa samo za 8—10 %. Razmerje je potem nekako 40:100.

Za oblasti še nimamo točnih podatkov. V letu 1927 je znašal bužet vseh oblasti 309 milijonov Din, od teh je večina finan-

cirana z direktnimi davki. Izmed 26 oblasti v Pregledu ima takse samo 7 oblasti (ljubljska ni všteta).

Iz vsega tega pa se vidi, da to razmerje pri nas vseh ni znatno slabše kot drugod, seveda se ne smemo primerjati z Anglijo, ki ima svojevrsten razvoj financ.

Gotovo, obdavčenje z indirektnimi davki s socialnega stališča ni idealno in splošno bolj obremenjuje ubožnejše sloje, osobito v državah, kjer je svobodni dohodek velik, ko se le preveč oddaljuje od prave odmere podlage: od dohodka.

Gerloff podaja zato tudi statistični dokaz. Izračunal je, da je bila pred vojno v Nemčiji obremenitev s carinami in ostalimi trošarinami pri dohodkih izpod letnih 800 Mk 4.4% — 6.3% ; pri dohodkih med 800—1.200 Mk 4.4% — 6.5% ; med 1.200 Mk do 2.000 Mk 3.6% do 5.1% ; med 2.000—4000 Mk 2.2% — 3.2% , med 4000—6000 Mk 1.3% — 1.9% , med 10.000—50.000 Mk 1% — 1.5% , pri večji samo še 1% (po Ehebergu).

To bi bila za socialnost obdavčenja gotovo katastrofalna slika. Vendar pa to progresivnost obdavčenja ubožnejših slojev izravnava še progresivnejše obdavčenje z direktnimi davki, tako, da je celotno breme premožnejših slojev po računih istega Gerloffa ipak progresivno z ozirom na obdavčenje ubožnejših.

Pri nas kakih statističnih podatkov nimamo. Toda, ker je nevezani dohodek, to je oni dohodek, ki se more kapitalizirati, majhen, se zdi, da je obdavčenje premožnejših po indirektnih davkih, če ne paralelno, vsaj daleko ne tako progresivno kakor po Gerloffovi sliki v predvojni Nemčiji.

V. Struktura naših izdatkov.

Tudi struktura izdatkov nam nudi interesantne zaključke. Kaže nam namreč nič več in nič manj kot amplitudo ali ono ploskev trenja, meje, v katerih se more gibati boj med obema ekstremoma: med centralizmom in avtonomijo. Pri tem postavim dve premisi: 1. da je naša obremenitev tako velika, da jo je za normalni razvoj gospodarstva nemogoče povečati, 2. da mora biti najmanjši okvir skupnih drž. funkcij oni, ki je danes, odgovarjajoč sedanji gospodarski strukturi svetovnega gospodarstva, dan v zvezni državi. Evo naše strukture izdatkov po proračunu za leto 1928/29. Dasi izdatki posameznih panog iz leta v leto nekoliko variirajo, moramo vendar to strukturo izdatkov smatrati za tipično za daljšo dobo let.

1. izdatki za vojsko	32·40 %	10. narodno zdravje	2·62 %
2. obrestovanje dolgov	11·51 %	11. javne gradbe	3·93 %
3. penzije, invalidnine	12·23 %	12. promet	0·94 %
4. zunanje ministrstvo	2·26 %	13. poljedelstvo in vode	1·85 %
5. vrhovna uprava	1·60 %	14. industrija in trgovina	0·65 %
6. finančno ministrstvo	4·66 %	15. socialna politika	0·40 %
7. notranje ministrstvo	7·40 %	16. agrarna reformna	0·57 %
8. justica	3·65 %	17. rezervni krediti	0·99 %
9. prosveta	10·81 %		

Izdatki pod 1. do 5. so takega značaja, da morajo ostati enako veliki in centralizirani, če bi bila država tudi ne vem kako federalistično urejena; izdatki pod 5. in 6. bi se mogli samo za kak minimalen odstotek — pri najširji avtonomiji — znižati. Tako vidimo, da je 70% našega budžeta po svojem značaju tako vezanih, da bi morali ostati centralizirani tudi ob še tako federalistični ureditvi države. O ostalih 30% je pripomniti, da bi moral ostati del kolikor toliko še vedno centraliziran (ministrstvo trgovine, ki vodi zunanjo trgovinsko politiko, bi se vendar ne dalo popolnoma avtonomizirati). Vsa amplituda, v kateri se more gibati boj med obema ekstremoma, znaša torej največ 30% budžeta. Samo po sebi je umevno, da mora ostati državno gospodarstvo, ki v omenjeni strukturi ni upoštevano, centralizirano, saj so železnice, pošte, telegraf, telefon, monopolska podjetja prav v vseh zveznih državah sedaj centralizirana.

Ako bi se omejenih 30% budžeta razdelilo na oblasti, bi znašalo to 2.250.000.000. Razmerje med državnimi in avtonomnimi financami bi bilo potem nekako 5.250.000.000 proti 4.300.000.000 ali avtonomne finance bi zavzemale 85·7% drž. financ, to pa je že razmerje, kakor ga nahajamo povprečno pri večini evropskih držav, navedenih v tabeli na str. 69.

OBZOR.

Franconska duhovčina in delavstvo.

Dr. J. Ahčin.

Francozi so napisali o tem že dokaj in lepih reči. Niso zamudili prilike, da informirajo domačo in tujo javnost o modernem pastirstvu, ki ga vrši njihova duhovščina med delavstvom. Tujec, ki se za vprašanje zanima, bo zato rad porabil prvo priliko, da se še sam prepriča o tem, kar je bral in slišal od drugih.

Pri prvem obisku pri svojem pariškem župniku sem torej skušal pozvedeti tudi v tej smeri. Saj ima župnija sv. Ambroža, v kateri

sem zaenkrat faran, 95.000 duš in v pretežni večini samo delavstvo. Župnik je ljubezniv in fin gospod; če sem čisto odkrit, moram priznati, da mi je takoj ob prvem srečanju z njim v srcu vstala dvo-meča misel, da bi ta skoraj še rokoko-abbé se z veseljem gibal med delavskim ljudstvom.

Pa je bila krivična moja misel, ker sem pozneje zvedel in se tudi sam prepričal, da je sicer elegantni gospod župnik zelo nesebičen in jako socialno čuteč. — Vendar mi o sebi in svojem delu ni nič pravil, ampak čim je nanesel pogovor na delavstvo, mi je takoj priporočil, da naj grem v banlieue, naravnost »k mojstrom«.

Gospod mi je z velikim spoštovanjem govoril o »mojstrih«, to je o duhovnikih, ki delujejo v banlieueju,

I.

Kaj je banlieue?

To so velika pariška predmestja, ki v podobi silnega obroča obkrožajo glavno mesto. — Zanimiv in čisto nov svet je to, ki se ti odpre pred očmi, kakor hitro si onkraj nekdanjih pariških utrdb. Prav nič se ne čudim, če ga vrli pariški meščani poznajo komaj kaj bolje kot svoj Maroko.

Kajti že sam začetek ni vabljev. Prvo, kar vidiš, je črn pas, globok nekaj sto metrov, ki se vije med nekdanjimi mestnimi utrdami. Trdnjave so sedaj opuščene. A vojaška uprava kljub temu do zadnjega ni dovolila, da bi se v najbližjem trdnjavskega območju postavljale hiše. Zato pa so prostor nemudoma »rekvirirali« vsemogoči ljudje brez strehe in ognjišča in si poiskali stanovišča po izpraznjenih kleteh, kasematah in podzemskih hodnikih. A ne le to. Po zeleni livadi je zrasla istočasno množica barak, zbitih iz desk, stare pločevine in škatel, pokritih s šotorovino in lepenko. Cunjarji, cestni pometači, snažilci kloak, poulični ljudje, postopači, klateži so postali na ta način poceni »hišni posestniki« v neposredni bližini Pariza. Široki boulevardi se dobesedno nehajo pred njihovim pragom. Prehod iz sijajnega velemesta v to neznansko beračijo, v blato in to kaotično mešanico ljudi je tako nenaden in presenetljiv, da se človek zgrozi.

Za tem črnim pasom, ki pa je širok le nekaj sto metrov, — ponekod niti toliko ne, — se prično prava pariška predmestja, ki na globino blizu 20 km obkrožajo glavno mesto. Mi se vprašujemo, kako je bilo mogoče, da se je tu nagromadilo toliko ljudstva.

A precej povoljno razlago nam dá že znani izrek: Pariz je Francija.

Pariz ima neki poseben čar za Francoza. Njegov ideal je, bivati v Parizu in udeleževati se velikomestnega življenja. Francoz ljubi mesto, za deželomu ni kaj. Zato, če že nemore bivati kar v Parizu samem, želi biti vsaj blizu mesta. Tako vidimo, da stanuje danes vsak osmi Francoz v Parizu ali v njegovi okolici. Vse niti so se semkaj stekle. Ne le, da je vsa dežela upravno strogo centralizirana na Pariz, da je Pariz kulturno središče Francije, ampak mesto z okolico je tudi največje industrijsko središče cele

države. Francoski kapital je šel prav isto pot kot preprost kmečki sin, ki je popustil plug in brano ter sledil mamečemu lesku vele-mesta¹. Industrija s cele dežele pritiska v Pariz. Zato je mesto natrpano s tovarnami in delavstvom. A ker vsi le ne morejo dobiti prostora v mestu, so pričeli zidati tovarne v okolici. Povsod tam, kjer je francoski kmetič pred 20 leti še obračal rodovitno brazdo, so čez noč vstale velike tovarne, druga poleg druge, razvili so se mogočni industrijski centri, nagromadilo se je blizu dva milijona ljudi, domačinov in tujcev. Po vsej bogati in nekoč zeleni Ile-de-France štrle danes nešteti tovarniški dimniki, ki bruhaajo noč in dan črne oblake dima proti sajastemu nebu. Kmet je prodal zemljo in šel med tovarniške delavce. . .

To je torej pariški banlieue: množica samostojnih naselbin in mest, štejejo jih okrog 100, katerih mnoga imajo po več desettisoč prebivalcev².

Prebivalstvo je kajpada nad vse mešano. Tu niso le uradniki in delavci, zaposleni po bližnjih tovarnah, prav veliko je takih, ki se dnevno vozijo v mesto za zasluškom in se le zvečer vračajo v svoja skromna stanovanja. Samo videti je treba, kake množice delavcev in delavk bruhaajo vsako jutro pariški kolodvori. Prav tako se zdi zvečer, ko se prične delopust, da se polovico Pariza prese-ljuje »na deželo«.

V tem prostranem človeškem morju se giblje tudi nešteto takih, ki hočejo ostati skriti. Bodisi, da se jim je svet zameril, ali da so se oni svetu, — imeti hočejo mir. Nikjer ni laže kot tu se zgubiti kakor atom v brezbrežnem morju. In potem žive svoje življenje, večinoma »v družini«, kar velikokrat pomeni razmerje, ki ne more biti ne po človeški, ne po božji postavi sankcionirano.

Ko stopaš po ravnih, dolgih, neskončno enoličnih ulicah pred-mestij, potem kaj hitro tudi opaziš, da je dosti nesnage in dosti revščine. Da, tudi veliko prave revščine, ki gleda iz bledih otroških obrazov in ki kuka izza lepenke, v katero so zadelana okna. Po velikanski večini je samo delavstvo. Meščanskih stanovanj je prav malo v pravem predmestju.

Ako že površen opazovalec vse to opazi, kako bi take raz-mere prezrl — komunizem, ki se na človeško bedo razume kar najbolje in jo tudi ume strokovnjaško eksploatirati. Hipno je uvidel, kako prostrano polje in bogata žetev se odpira njegovemu delovanju. Sicer so mu pot pripravljali prav izdatno socialisti, s katerimi so si

¹ Beg z dežele v mesta, zlasti v Pariz, je še vedno nezmanjšán. Ker v mestu ni prostora, se naseljujejo v okolici. Kmetijski strokovnjaki računajo, da je samo v južnih pokrajinah prostora za čez pol milijona ljudi, ki bi hoteli obdelovati zemljo. Francozi vabijo tujce v deželo, ki bi se hoteli pečati s kmetijstvom. In res prihajajo Kanadci, Poljaki, Italijani, tudi Belgijci in Španci. Že danes je 92.000 samostojnih kmečkih gospodarjev tuje narodnosti, ki obde-lujejo 586.000 ha francoske zemlje.

² Medtem, ko je v zadnjih petih letih prebivalstvo Pariza padlo za okoli 30.000 se je v banlieueju pomnožilo za 250.000! Seveda v prvi vrsti s priseljevanjem.

komunisti krepko v laseh; a le bolj prevladuje komunizem s svojimi skrajnimi, radikalnimi gesli. Delo tudi ni ravno težko. Večinoma gre za ljudi bolj male moralnosti, ki so kristjani le bolj po imenu ali niti to ne več; ljudi, ki poleg komunistične »Humanité« težko berejo še kaj drugega. Dalje so tu nagneteni brezdomovinci iz vsega sveta — preko 150.000 je samih tujcev — ki ničesar nimajo izgubiti! In po vrhu, kar je glavno: razkošje in bogastvo velemesta tem ljudem, ki so zagrenjeni in nezadovoljni, nudi neprestano očiten dokaz za neenakost stanov. Komunističnemu agitatorju ni treba dosti razlagati, da ga razumejo: tamkaj Pariz, ves v blesku in lesku, s širokimi, svetlimi cestami in kamenitimi palačami, — a tu, nekaj lučajev proč, delovno ljudstvo v trdih razmerah, slabih stanovanjih, pravih luknjah, nagneteno skupaj, da se Boгу smili³. Niti pretiravati ni potreba veliko, ker je res, da se dosedaj država ni kaj prida zmenila za pariške okoličane. Vsi oni, ki se zvečer vračajo iz mesta domov, nosijo v očeh lesk velemesta in spomin na razkošje bogatinov. A že se tudi vžiga sovraštvo do »srečnih posedujočih«, katerim oni, delavci, množe in ohranjajo bogastvo . . .

Tak je torej v nekaj potezah znameniti pariški banlieue: revščina, nemorala in komunizem ga označujejo. Semkaj so šli francoski duhovniki na delo.

II.

Poleg socialistov in komunistov je bil namreč še nekdo drugi, ki je gledal vso strašno telesno in duhovno revščino pariških okoličanov. Prav dobro je uvidel, da preti velika nevarnost cerkvi in družbi od nagromadenih delavskih mas, ki se bodo sčasoma docela popaganile, ako jih bo vzgajal le brezbožni materializem. Bolelo ga je, da se toliko duš pogublja, ker ne vedo čisto nič ali prav malo o Boгу. Znano je, kako ravno komunizem prepoji mase z razrednim sovraštvom. Kaj lahko bi se nekega dne ta črni oblak odtrgal in poplaval ne le mesta, ampak celo deželo; kajti ljudstvo, ki ne priznava nebes po smrti, jih hoče pač imeti na zemlji. Hrepenenje po uživanju zemeljskih dobrin je v srcu tistih, ki jih nimajo, mnogokrat še jačje kot pri onih, ki si morejo vse privoščiti. In če manjka spoznanje, ki ve umno premeriti vrednost ustvarjenih dobrot, in se komu povrhu godi še krivica, potem je kaj naravno, da si s hlastno roko vsakdo sam meri in deli pravico, ki misli, da mu pritiče. Bistri opazovalec je tudi z vso jasnostjo uvidel, da je prav tako v materialnem oziru potrebno kaj storiti za zapuščeno delavstvo.

Ta veliki mož, ki je globoko razumel Kristusove besede: »Miserere tuper surbam«, počiva danes v baziliki Sacré-Coeur na Montmartreu. Bil je to pariški nadškof, kardinal Amette.

³ Letos spomladi je bila veččlanska francoska državna komisija nekaj mesecev v Nemčiji, da je proučevala nemško stanovanjsko akcijo. Po zgledu Essena in Frankfurta bodo sedaj tudi Francozi zidali, da odpomorejo nezdravim stanovanjskim prilikam v banlieueju.

On je sklenil poslati med delavstvo misijonarjev, ki naj moderne pogane banlieuea pridobe za Kristusa. Toda, kako naj jih pošlje in s čim naj jih oskrbi, ko vendar ni bilo ne župnij, ne cerkva? Če je hotel torej svojo namero izpeljati, je moral pretrgati z dosedanjo prakso. Za izredne razmere je bilo treba ustvariti nekaj izrednega.

Kardinal je postopal kakor izkušen poveljnik na bojišču. Klical je k sebi duhovnike, najboljše, kar jih je poznal. Upošteval je posebej one, ki so že dotodaj delovali v delavskih krajih, in tiste, ki so iz obmejnih pariških župnij za največjo silo že vršili pastirstvo tudi v predmestjih. — Imel je v svoji pisarni velik zemljevid pariške okolice. K tej karti je povabil gospoda in mu na njej natančno označil določen odsek.

»Na tem prostoru nastaja nova naselbina. Želim, da prevzamete pastirstvo pri teh naseljencih. . . Vendar ste svobodni. Imate časa teden dni, da premislite. . .«

Kardinal je pravilno sodil, da gre tu za žrtev, ki naj jo duhovnik doprinese in ki ni morda nič manjša, kakor če bi odšel v Afriko med divjake. Zato ni nikogar silil. Mnogim je, če bi odklonili, obljubil drugo, celo boljše mesto, kot pa so ga dotlej upravljali.

Francozi so znani, da se znajo žrtvovati. Oni, ki so skozi stoletja vzdržavali večino poganskih misijonov in jih zalagali z misijonarji, tudi na domačih tleh niso odrekli. Večina je novo službo sprejela na mestu, brez pomisleka.

Tako nastavljeni župnik je odšel v svojo »župnijo«. In čim je kardinal zvedel, da kje drugod v okolici raste nova naselbina, je poslal tudi tja duhovnika. In oni so odhajali. . . in odhajajo še tudi danes, ker banlieue raste in se širi neprestano. Razmere so sedaj že toliko ustaljene, da se prevzem župnij ne vrši več pod tako romantičnimi okoliščinami, kot v prvih letih. A tedaj je pomenilo, postati dušni pastir v predmestjih, res izreden pogum in žrtev.

Duhovniki, ki so odhajali v banlieue, si niso delali nikakih iluzij. Vedeli so, kam gredo: med pogane, ki jih je povrhu socializem in komunizem nahujskal proti krščanstvu. V kulturnem programu so vse te množice šle roko v roki s svobodomiselnim kombizmom.

In vendar, če so hoteli imeti tudi najmanjši uspeh, so morali priti do srca in duše delavstvu. Treba je bilo ne le zlomiti nasprotovanje, ampak zlasti skrajno versko brezbriznost tega ljudstva. Za vero niso imeli nikačega smisla in po verskem življenju niti najmanjše potrebe.

Načrt je bil določen in jasen: pomoči delavstvu socialno, v družine pa priti po otrocih. A kako težko ga je bilo izvesti! Pomagati bednemu delavstvu v materialnem pogledu je bilo naravnost problematično, ko je njim samim primanjkovalo najpotrebnejšega za urejeno življenje. In otroci? Marsikje so bili že »pripravljeni« na duhovnikov prihod. Kakor hitro se je pojavil na ulici, je nastal med mladežjo velikanski vrvež. Drvelo je pred njim vse na vrat na nos, kakor če zver uide iz cirkusa. Mali so jo ucvrli k mami in izza varnega predpasnika opazovali prišleca ter kričali: »Poglej ga mama,

kako je oblečen!« — Starejši dečki so tekli pred njim, mu kazali osle, ga zmerjali, lučali kamenje. . .

Neki duhovnik pripoveduje, da je potem, ko je že 14 dni hodil molit brevir v svojo »župnijo« za neko barako, se mu približala gruča dečkov. Najpogumnejši med njimi se je upal še bližje, splazil se je čisto do njega, se ga zadaj dotaknil, a tisti hip je zopet zbežal k tovarišem zmagoslavno klicaje: »Glejte, ni me udari!«

Kako je težko si v takih razmerah osvajati srca!

A ravno njihova revščina in pomanjkanje vseh naravnih sredstev jim je pripomogla do uspeha. Nasprotniki so takoj, ko se je pojavil duhovnik, zaslutili opasnost. Da mu z vsega početka onemogočijo delo, so vrgli med delavstvo parolo: »Prihajajo k nam kot eksponenti in zaupni agenti kapitala.« To je učinkovalo in ni bilo redko, da je moral duhovnik slišati, da »ne rabijo v kraju prav nič ne žandorja ne abbéja«.

Očitek, da so kapitalisti in da služijo kapitalu, so mogli ovreči le s svojim življenjem. In res so pokazali globokega, pravega misionjskega duha. V vsem svojem življenju so se prilagodili »faranom«. Stanujoč v kakšni revni, za silo skupaj zmetani baraki, so hodili na hrano v gostilno kakor drugi delavci. Često ni manjkalo zasmeha in zabavljic, toda že je bila tu možnost, da pridejo vsaj v stik s svojimi ljudmi. Mnogi duhovniki so na ta način životarili cele mesece, zopet drugi so našli zavetišče pri sosedu, ki je imel srečnejše pogoje, tretji so le čez dan ostajali na fari in se zvečer vračali v mesto. — Prve brazde strašne ledine so bile povsod orošene z obilnim znojem, neštetimi odpovedmi in žrtvami.

Delavstvo je vse to videlo in pričelo razmišljati. Težko je ostati čisto hladen in ravnodušen, kadar vidimo, da se drugi trudi in žrtvuje za nas. Zlasti v delavstvu je mnogo tega socialnega čuta. In tako so krilatice agitatorjev pričele bledeti. Prišel je eden in drugi, s katerim se je dalo govoriti.

A vsega je še manjkalo. Bilo ni ne cerkve, ne župnišča, ne društva. Ordinariat je tudi v tem pogledu mnogo storil in je o pravem času oskrbel, kjer se je dalo, stavbni svet. Mnogokje so pa prišli prepozno. Zgodilo se je tudi, da se nova naselbina ni razvila, kakor se je pričakovalo, in kupljeno zemljišče se marsikje ni moglo uporabiti za cerkveno stavbišče, ako niso hoteli, da bo stala cerkev čisto na periferiji novega mesta.

Kakor hitro so razpolagali z zemljiščem, so postavili najprej zasilno kapelo, navadno barako za nekaj sto ljudi. Takih zasilnih kapel je še sedaj v predmestjih mnogo. Večinoma so pa povsod že prav lične cerkve, nekaj posebnega in svojevrstnega! Predstavljajo poseben tip delavskih cerkva, ki se izvestno ujemajo s svojo okolico, a obenem popolnoma odgovarjajo liturgičnim potrebam. Nekatere označujejo za prave umetnine⁴.

⁴ Za tri je napravil načrte znameniti arhitekt Barbier (Bécon-les-Bruyères, Prés Saint Gervais in Sainte Marie de Fontenilles). Zlasti adna je nekaj čudovitega. Verjel bi da je letni paviljon. V a v be v m kamenju s ov g a lična in mična, zasenčena z bršljanom in di jo tr o. kako pravljica proti nebu.

Vsak se vpraša, odkod take cerkve v predmestjih. Ali so jih mar stavili domačini? Tudi so prispevali, nekaj malega, a vsakomur je jasno, da iz svojih moči kaj takega ne bi zmogli. Država se za cerkvene stvari ne briga. Odkod torej denar?

Spravili so ga skupaj francoski katoličani. Znano je, da so zelo zavedni. Vedno v boju se med seboj čutijo kot enota. Poleg tega so navajeni in vzgojeni, da žrtvujejo za svojo cerkev. Skozi desetletja poleg vseh državnih davščin iz svojega vzdržujejo vse cerkve, verske šole in duhovščino. Imovitejši dajejo proporcionalno od svojega premoženja.

Treba je bilo katoliško javnost za banlieue le zainteresirati. In storili so to v izdatni meri. Propaganda je bila vsestranska. Pastirski listi so opozarjali na veliko akcijo za katoliško obnovo v pariških predmestjih, duhovniki iz predmestja so po Parizu in drugod pridigali o evangeliju med delavstvom in prosili za denarno pomoč. Znani pisatelj Pierre Lhande je z znano knjigo: »Le Christ dans la Baulieue« vzbudil in alarmiral celo deželo. Knjiga je doživela do danes 83 izdaj! Prebral sem knjigo in šel nato sam marsikam pogledat. No, da, — pisatelj je pesnik in romanopisec, — a namen je bil dosežen. Denar se je stekal skupaj in veselo so rasle cerkve in patronaže po predmestju. Župnik vincenneski (Vincennes) ima obširno faro tik mesta in krasno novo cerkev, ki bi prisegel, da je najmodernejši kino, ako jo gledaš zunaj. Ti okoliški duhovniki so ljubeznive, preproste duše. Vsa njih zunanost priča, da tudi delo človeka prestvarja, ne le človek delo. Torej omenjeni gospod mi je sam pravil, kako so zidali novo cerkev.

»Vozili smo skupaj in zidali kar naprej, a mene je skrbelo, s čim bom plačal. Neko dopoldne, ko ravno obračam v pisarni predale in stikam za kakim čekom, čeprav sem vedel, da nisem nobenega založil, prigodrnja v sobo mrk in jezast možak, nič ne pozdravi, se nič ne predstavi, ampak se bolj zadere kot pa vpraša: »Ste vi tukajšnji župnik, ki zida novo cerkev?«

»Da.«

»Koliko je neplačanega?«

»Bo še nekaj čez milijon frankov...«

»Nekaj dam jaz...«

Potegnil je iz žepa beležnico in napisal na eno največjih pariških bank nakazilo: 300.000 frankov. Jaz sem strmel. Moje začudenje mu je očitvidno ugajalo, ker že je pisal ček za drugo banko: 200.000 frankov! In potem še tri po sto tisoč frankov...

»Tu imate! Prepovem Vam pa, da bi poizvedovali za mojim imenom, kakor tudi odklanjam absolutno vsako zahvalo.«

In že je bil zunaj. Niti zahvalil se mu nisem, prepričan, da je vse skupaj nemila šala. Pa je bila vesela resnica! Še isti dan sem po raznih bankah, kjer je imel nenavadni dobrotnik naložen denar, dvignil 800.000 frankov.

»Pa ste zvedeli za njegovo ime?«

»Da. Nekaj dni pozneje je za neko drugo okoliško cerkev na enak način podpisal 400.000 frankov in tam so ga spoznali. Vendar zahvalit se mu nisem šel, ker vem, da bi mi zelo zameril.«

Vsa dežela torej, zlasti pa domača pariška nadškofija je pri-spevala, da so mogli graditi v banlieue-u cerkve, patronaže in župnišča. Sedaj je bilo treba poskrbeti za — farane. Saj se je ponekod primerilo, da se je v naselbinah, ki štejejo po deset in tudi več tisoč prebivalcev, udeležilo blagoslovitve nove cerkve 60, 100 ljudi, nekje celo samo 17! — Pač pa je komunistična mladina prišla v sprevodu z rdečimi zastavami prepevat pred cerkev »inter-nacionalo«.

Težki, malo obetajoči izgledi za bodočnost! Kljub finančni pomoči cele dežele, kljub cerkvam in patronažam ne bi nič opravili in cerkve bi ostale prazne, kakor so ostale prazne in brez odziva razne protestantovske humanitarne naprave, ko ne bi duhovščina z zares nadnaravno ljubeznijo in nepopisnim samozatajevanjem vztrajala, se žrtvovala in trpela za duše. Ljubezen si še vedno osvaja duše in zna najti vedno pravo pot do srca. Delavstvo, stepeno skupaj iz pol sveta, kaj malo pozna cerkev in njen nauk. Zato se tudi ne zanima zanjo. A videli so, da je med njimi duhovnik, človek kakor oni, nikakšen kapitalist, kakor so domnevali, temveč njihov brat v pomanjkanju in trpljenju, s slabim stanovanjem, pri slabi vodi in slabi hrani kakor oni — in vse zato, da njim pomaga: to je omečilo in ublažilo njihova srca!

Med tem, ko je duhovščina s tem preprostim, a neskončno težkim sredstvom osvajala duše, je istočasno vodila obsežno socialno akcijo. Ustanavljali so stavbne zadrugę, nakupovalne zadrugę, kon-sume, hranilnice, posojilnice... Čisto daleč v predmestju je neki župnik napravil celo kuhinjo za otroke. Vsi otroci so bili všolani v laično šolo. Ker pa so morali prihajati od precej daleč in bi se težko preko poldneva vrnili, jim je župnik proti mali odškodnini pripravil kosilo. Vse je bilo zadovoljno, starši in otroci. Starši še posebej, ker ni delal nobene razlike: vsak, kristijan ali pogan, judek ali mohamedanec, vsi so bili enakopravni pri skledi. Otroci so spoznali dobrega gospoda — in ne dolgo, pa so jih starši pustili k katehetskemu pouku.

Za duhovniki so prišle redovnice. Pričele so graditi zavetišča za zanemarjene otroke, za porodnice... Patronaže so veselo oživele. Vedno več otrok prihaja h katehetskemu pouku. Vpeljala se je redna služba božja.

Tamkaj, kjer se je zdelo, da je za vedno izbrisan sled križa, je pričelo iz najbolj razteptane zemlje kliti novo krščanstvo, da prijateljem in sovražnikom priča o svoji nepremagljivosti in veko-vitosti.

III.

Delo je rodilo uspehe. Treba je pa tudi tukaj ločiti pesniški zanos od resnice. Francozi so na cerkev v banlieue-u zelo ponosni,

in po pravici. Ogromno je delo, ki so ga najboljši med dobrimi tamkaj izvršili. Marsikje se je prvi delavec pod bremenom zgrudil v grob, ne da bi videl uspehe. Na njegovo mesto je takoj stopil drugi in tretji. Sadovi se že kažejo. Čisto gotovo pa je, da gre cerkev v prostranih pariških predmestjih šele svojemu cvetju nasproti. Ni mogoče, da bi tolike idealno doprinešene žrtve ostale zaman.

Uspeh je že v tem, da danes nikjer več duhovnika ne napadajo in ne sramote. Spoštujejo ga tudi njegovi politični in kulturni nasprotniki. Pri zadnjih občinskih volitvah (1925) je osem največjih okoliških občin prišlo popolnoma v komunistične roke. Mnogi so se bali, da bo cerkev zato kaj trpela. A niti najmanj ni. Prej, ko so bile meščanske stranke na občini, se je občinski svet z županom vred vedno bal ustreči kakršnikoli želji katoličanov, v strahu, da ga proglase za klerikalnega (klerikalec je tudi v Franciji grozovita zver!), a komunistični župan ve čisto dobro, da ga za klerikalca ne bodo napravili, če pošlje občinske delavce, da popravijo strohnelo streho zasilne kapele. Poleg tega se zaveda, da bi bilo vsako nagajanje katoličanom nevarna akcija proti njemu samemu, ker so katoličani socialno nad vse delavni in pripadajo samim delavskim slojem.

Ko se je govorilo, da hoče država izgnati sestre asumpcionistke, ki tako kakor druge redovnice na ilegalen način bivajo v Franciji⁵, so vstali vsi delavci kakor en mož proti in so skozi celo leto stražili njihove samostane, ako bi jih policija hotela izprazniti. Vršiti usmiljenje in ljubezen mora biti tudi v Franciji dovoljeno! Tako so klicali delavci. Sestre asumpcionistke so namreč bolniške strežnice, ki so naseljene po delavskih okrajih in hodijo v bolnižni brezplačno streč izključno v delavske družine.

Kjer nihče ne išče boja, ni težko živeti v miru. Primerili so se slučajni, da je komunistična mladina, »rdeči skavti«, pretepla katoliške skavte, a to so osamljeni slučajni. Marsikje so pa celo nasprotno organizacije dale duhovniku na razpolago prostor za katehetski pouk. A večinoma imajo že povsod lastne patronaže, ki prav lepo uspevajo.

Posebno s pridom uporabljajo kino, ki je gotovo najmodernejše in najbolj privlačno vzgojno sredstvo. Bili so tako gibčni in pametni, da so si ga brez pomislekov takoj osvojili in porabili v svoje svrhe. Po vseh večjih okoliških župnijah imajo prostoren »župnijski kino«, ki podaja poštene filme.

Odkar banlieue preživlja verski risorgimento, so ustanovili v njem 42 novih župnij, pozidali pa še dokaj več zasilnih kapel in zavetišč. Veliko novih župnij je pa še v načrtu. Versko stanje je po raznih naselbinah zelo različno. Mnogokje poročajo o prav lepih uspehih, o cvetočih patronažah in celo pogostem sv. obhajilu. Nešteti so se spravili s cerkvijo in po njenih postavah uredili svoje družinsko življenje. — Idealne pa razmere seveda še niso. Ponekod je prav majhen procent praktičnih katoličanov. A tisti, ki so katoličani, so zavedni verniki, ki vedo, kaj so, in vedo, kaj hočejo.

⁵ Francoski zakon prepoveduje vse verske redove in kongregacije.

Posebno razveseljivo je dejstvo, da se obeta iz delavskih vrst prav lep duhovski naraščaj. Mnogo kandidatov iz delavskih družin je v semenišču, kjer se pripravljajo na mašništvo. Dovršujejo in pričenjajo se velike reči: tradicionalno francosko katolištvo, ki ga je najverneje ohranila aristokracija, se danes preceplja in raste v delavske mase. Delavski sinovi bodo tisti, ki ponesejo kruh življenja med svoje brate. Kaki apostoli bodo ti novi pionirji krščanstva, za katere se je toliko trpelo in ki so sami toliko trpeli za svoje prepričanje!

Politično pa tudi tu niso znali delavstva organizirati. To je škoda, ker je boj z dobro organiziranimi nasprotniki zelo otežkočen. Vodstvo socialistov kakor komunistov je seveda vsakemu katoliškemu pokretu skrajno nasprotno. A tudi katoličani čutijo, da bi bilo le dobro tudi tu kaj začeti. Posvetujejo se in ugibljejo, kako in kaj bi... A dobro je odgovoril neki star bojevnik za katoliške ideale v banlieue-u, ko ga je publicist Ed. Blanc vprašal za mnenje...

»Položite za enkrat vaše programe na stran in pojdite med delavstvo. Tamkaj delajte po svojem najboljšem krščanskem prepričanju. Videli boste, da vam to, a edinole to zagotovi trajen uspeh!«⁶

Država in znanost v Nemčiji.

Dr. L. Šušnik.

Kot 17. in 18. sešitek zbirke »Schriften zur deutschen Politik«, ki jo izdaja univ. prof. v Münstru dr. Georg Schreiber, je izšla izpod peresa dr. phil. Karla Griewanka študija »Staat und Wissenschaft im Deutschen Reich. Zur Geschichte und Organisation der Wissenschaftspflege in Deutschland«. (Freiburg im Breisgau 1927. Verl. Herder & Co., 8°, VIII + 134 str.) Je to zadeva, ki zasluži sama po sebi našo pozornost, a je zanimivo gledati tudi, kako so jo obravnavali drugod, in primerjati, kako stoji stvar pri nas.

Pričujoče delo je zgrajeno na osnovi zgodovinskega pregleda in statističnih podatkov iz proračunov in ima zato dva temu odgovarjajoča dela. V prvem, splošnem, obravnava pisatelj osnovna vprašanja državne skrbi za vedo, nje porazdelitev med dežele in državo pred 1918, dalje nove naloge in reforme po tem letu radi povojnih težkoč ter slednjič pogled v bodočnost. Drugi, statistični del navaja podrobne tabele v celoti in detajlu o prispevkih poedinih javnih in zasebnih mest za znanstvene zavode in dela v Nemčiji. Nas zanima predvsem, kako je rešen političnoadministrativni problem razdelitve stroškov med posamezne državnice in osrednjo državno upravo.

V Nemčiji je znanstveno delo ožje zvezano s poučevanjem na vseučiliščih kot v drugih državah, kjer so bile visoke šole nekdanj skoraj samo učni zavodi (Francija, Angleška, Amerika). Če gre danes

⁶ Ed. Blanc: La Ceinture Rouge (Paris, Editions Spes 1927) str. 188.

razvoj tudi drugod v to smer, so nemške univerze čedalje jačja središča znanstvenega raziskovanja s svojimi instituti, ki jih je ob berlinski ali monakovski nad sto; tudi akademije znanosti so oprte prav za prav na univerze. Ker pa so vseučilišča v Nemčiji od nekdanj stvar posameznih zveznih držav ali dežel, je slonelo in sloni skrbstvo za vedo predvsem na teh.

Tekom 19. in 20. stoletja so se metode in cilji vede razširili in specializirali zlasti v realistično praktični smeri radi naraščajoče industrijalizacije, tehnike, gospodarstva, trgovine itd. Tako se je znanstveno raziskovanje deloma odločilo od pouka in se naslonilo na privatne korporacije, oz. državne centralne institucije. Tu zopet je šel razvoj v Nemčiji za zapadnoevropskim, oz. ameriškim zgledom. Velika gospodarska podjetja in zveze so bile močno udeležene pri izgradbi novih univerz v Frankfurtu, Hamburgu in Kölnu ter nekaterih organizacij za podpiranje znanosti. Gotove industrije, trgovske in kmetijske zbornice vzdržujejo danes številne raziskovalne zavode.

Tudi moderna država je kot nositeljica narodne kulturne politike v mnogih ozirih interesirana na napredku znanosti in jo je dolžna podpirati, posebej še kot predstaviteljica lastne biti v inozemstvu. Tako najzavednejšo kulturno politiko v smislu nacionalne kulturne propagande vodi Francija, dočim jo imajo Združene države pretežno kot sredstvo za osebni in človečanski napredek. Od znanstvenega dela zavisi ugled naroda v tujini. Ker pa so se na drugi strani gnotne potrebe znanstva zelo povečale, je naravno, da vidimo dandanes, kako podpirajo delo na znanstvenem polju tako zasebne kot javne organizacije in ustanove, naj se vrši to delo pod to ali ono ingerenco: mnogo je primerov, da je to podpiranje vzajemno. Dežele oz. države imajo pri tem prvo mesto, ne pa monopola, kot sploh v nemških ustavah navadno ni govora o posebni državni pristojnosti za znanstveno raziskovanje.

V ustavi iz l. 1871 ni bila odkazana državi nikakršna pristojnost na polju šolstva in vzgojstva ali na kaki drugi posebni panogi kulturne politike. Dasi znanstveno raziskovanje ni upravni predmet v pravem smislu, vendar je šel razvoj tupatam iz stvarnih potreb že pred l. 1914 v prilogo države.

Gotove skupne znanstvene naloge so navezane na podporo vse javnosti. To so dajale in še dajejo posamezne države, ki skrbé za univerze, tehnike in druge visoke šole, akademije, knjižnice in zbirke, muzeje, arhive, institute, preskuševališča i. dr. Močnemu razvoju in uspehu nemške vede je dobro služilo dejstvo, da so delovale in tekmoval na istih poljih podobne ustanove v raznih deželah v sličnih smereh: to ji je dalo značaj raznovrstnosti in pestrosti.

A druge naloge so le enkratne (znanstveni slovarji, narodni muzeji, razne centralne postaje) ter gredo preko mej in potreb posameznih dežel: za té je dala finančno podlago državna zveza. Prav tako je prevzela nase vzdrževanje nemških znanstvenih podjetij v inozemstvu: arheološke zavode v Atenah in Rimu, izkopa-

vanja v Mali Aziji, na Grškem, v Egiptu i. dr., znanstvene postojanke v Italiji, na Spitzbergh, na Kitajskem itd.

Iz upravnotehničnih potreb so nastali skupni vrhovni znanstveni zavodi in uradi: meropreskusni, statistični, zdravstveni, biološki, poljedelsko-tehnični. Razen tega je dajala država v teh in drugih ustanovah sredstva za izvršitev velikih posameznih raziskavanj za izboljšanje higijene, gospodarstva itd.

To razširjenje državne skrbi za vedo se ni izvršilo brez sporov z zastopniki dežel, ki so stali na stališču federalizma. Ponovno so zahtevali, da se znanstveni državni organi v svojem delokrogu toliko omeje, da ne bodo konkurirali deželnim univerzam in akademijam ter jih ovirali z izvršilno, oz. ocenjevalno oblastjo. Odločevala je kot v drugih ozirih v Bismarckovi državi Prusija s svojim hegemonističnim unitarizmom: imela je kot največja dežela naravno premoč nad ostalimi in najbližjo zvezo s centralnimi oblastmi. Njeni veliki centralni zavodi so že prej upoštevali marsikje splošnonemške potrebe in zato je podpirala ta dežela tudi zadevo osrednjih zavodov. V ostalem ta koncentracija ni pomenila vedno krajevne koncentracije v eni sami deželi; nekatera takšna skupna podjetja spadajo v področje srednjih in malih dežel, tako germanski in nemški muzej v Bavarski, rimskogermanski muzej v Hessenski itd.

Najlaže je šla ta stvar pri upravnih ali novih vojaških ustanovah (kemijskotehniški državni urad, nemška morska zvezdarna, nemško preskuševališče za zrakoplovbo); isto se kaže tudi pri ustanovitvi državnega arhiva l. 1919.

Po vojni je prešla z novo ustavo načelna zakonodaja o šolstvu in znanstvenem knjižničarstvu na državo-republiko (čl. ustave 10, 2); o visokih šolah stoji v ustavi le, da naj teološke fakultete ostanejo. Duševno delo, pravo avtorjev, izumiteljev in umetnikov uživa državno varstvo in skrb.

Zunanji urad je dobil poseben oddelek (VI) za nego znanstvenih in kulturnih odnošajev z inozemstvom: skrbeti ima poleg že omenjenih stvari za znanstvene stike z društvom narodov in drugimi mednarodnimi znanstvenimi organizacijami, pospeševati izmenjavo profesorjev in dijakov, zastopati nemške interese na polju filma, sporta in umetnosti na tujem; tudi inozemsko nemštvo in manjšine spadajo med njegove naloge.

Pri notranjem ministrstvu je nastal nov oddelek »Vzgoja in šola«, ki naj sodeluje pri kulturnih nalogah po načrtu in s sredstvi, ki se stavljajo po l. 1920 v državni proračun za pospeševanje znanstvenih in umetniških ciljev, saj pripadajo po novem najizdatnejša sredstva iz davkov državi.

Pri tem je prišlo zelo v poštev, da so znanstvene potrebe zrastle, vrednost denarja pa je stalno padala. Ta devalvacija je spravila vse znanstvo v silno krizo: le z največjo težavo so obdržale dežele obrat svojih visokih šol, dočim je država podprla vsaj nekaj za državo važnih splošnih institutov. Tedaj se je izvršila v večji meri koncentracija pod vodstvom znanstvenih samoupravnih teles

ter z javno in privatno pomočjo. V težkih letih inflacije so dežele mogle zadostiti komaj najnujnejšim zahtevam vede, zlasti praktičnim; podpreti so morale obubožani znanstveni naraščaj: docente in asistente (ponekod s stalnimi plačami) — pa so želele državno pripomoč.

Tu so pokazali Nemci lep primer preudarnosti in organizacijske sposobnosti. Leta 1920 so se strnile vse akademije, visoke šole, znanstvena društva iz vseh dežel v skupno podporno občestvo »Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft« in tako obvarovale svoj obstoj in svojo samostojnost. Ta organizacija je stopila z vodilnimi učenjaki cele države v strokovnih odborih na čelu pred državni zbor in vso javnost in izposlovala potrebna sredstva, ki jih je porazdelila smotno po najvažnejših potrebah in mestih v svrhu ohranitve, oz. podpore najnujnejših časopisov, izdaj, aparatov, knjižnic, ustanov in potovanj. Tako je prav srečno pomagala najrevnejšim, omogočila pa tudi izpeljavo gotovih velikih skupnih podjetij, ki bi jih dežele ali posamezniki nikakor ne bili zmogli ali ki bi se težje posrečila tudi državnemu vodstvu. Zakaj to samoupravno telo celotne nemške znanosti je edino lahko uživalo res vsestransko in neomejeno zupanje vseh in garantiralo res najboljše delo. Kot svobodno občestvo računa lahko na prostovoljno podporo vseh krogov, ki bi je kot oficijelno upravno telo ne dobilo vselej. Upravni stroški so majhni, vse možnosti so najbolj ekonomično izrabljene, nakup knjig osredotočen, podpora industrije zasigurana. Občestvo prevzame tudi naloge, ki jih država še ne more; nova raziskavanja, poživitev stikov z inozemstvom i. dr. Tudi dežele so s plodonosnim udejstvom te neodvisne organizacije zadovoljne: zato je dobila mnogo priznanj od vseh strani.

Podobno deluje za vso državo, čeprav le bolj na specialnih poljih, že nekaj let pred vojno pod prusko in cesarjevo inicijativo ustanovljena »Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften«. Ta je znala pridobiti zase v neverjetno velikem obsegu zasebno gospodarstvo in javne oblasti vseh vrst, dasi ne služi prvotno niti pouku niti čisto praktičnim ciljem. Njeni instituti so razpredeni po vsej državi in se bavijo z raziskavanjem in preskuševanjem novih metod pri kovinski, tkalski, barvarski, usnjarski industriji, pri izrabi vodnih sil, pri aeronavtiki, na polju antropologije, inozemskega javnega in mednarodnega prava itd. Največ prispevata zanjo Prusija in država poleg privatnih podjetij. Tudi ta prosta organizacija vrši splošnonemške naloge in je zlasti med inflacijo mnogo storila za ohranitev nemške znanosti.

Po najtežjih letih 1922—1924 je prišlo do stabilizacije in obenem je prepustila država s § 42 tretje davčne uredbe naloge javne blaginje, šolstva in vzgojstva ter policije v smislu natančnejših državno-pravnih predpisov deželam v samostojno urejevanje in izpolnjevanje. To je pomenilo korak naprej v smeri delitve davčnih virov, da bi ne bile dežele preveč navezane na državne prispevke. Tudi ta zahteva po točnejši razdelitvi bremen je bila posledica splošne stiske.

Normalizacija razmer je zahtevala težkih žrtev od znanosti glede mest, ustanov in del, vendar se od l. 1925 sem obrača stalno na bolje. Ne le dežele, tudi država so zopet zvišale fondse za pospeševanje raznih panog vede. Izvršila se je bolj strnjena in smotrna reorganizacija gotovih institutov, pojačili so se prispevki za znanstveno pospeševanje gospodarstva in prometa (aeronavtika in avtomobilstvo, ribarstvo, stavbarstvo i. dr.). Država je nadomestila mnogo ustanov iz svojega, priskočila na pomoč profesorjem in dijakom (Wirtschaftshilfe der deutschen Studentenschaft), založništvom, knjižnicam itd. Tako so se v kratkem času razmere konsolidirale in danes je vnema in delavnost znanstvenikov v Nemčiji zopet na višku, čeprav še ne razpolagajo s tako velikanskimi sredstvi kot Amerikanci (U. S. A.).

Tako se je organično razvilo v Nemčiji pri skrbi za znanost neko vzajemno sodelovanje vseh v pošteve prihajajočih faktorjev, ki pomeni zlato srednjo pot. Pretežno vzdržujejo vedo dežele, država oskrbuje predvsem splošne ustanove in gotove specialne naprave v svrhu nekake izpopolnitve in koncentracije. Obema se pridružujejo v veliki meri privatni činitelji. Vodstvo skupnega dela pa ne leži le v rokah državnih oblasti, temveč v veliki meri v rokah združenj znanstvenikov samih, pri katerih pridejo zopet dežele do svoje veljave. Takšna previdna in velikopotezna koncentracija ne pospešuje kvarne premoči centrale, ampak baš poseben pomen vsakega centra znanstvenega izsledovanja.

Prezreti pa ne smemo, da prispevajo v znanstvene svrhe precejšnje vsote tudi pokrajine in občine, zlasti nekatera mesta. Med privatniki se odlikujejo gotova gospodarska podjetja, zveze ustanoviteljev iz industrijskih in trgovskih krogov, društva prijateljev visokih šol i. dr., ki učinkovito delujejo po načelu samopomoči. Tako znašajo tudi zasebni viri nekaj milijonov RM letno.

Zelo poučen je statistični del, v katerem se navajajo v celoti in v posameznem izdatki posameznih faktorjev za razne panoge vede, tako da nudijo lep pregled in možnost primerjanja raznih mest med seboj in pa sedanjega stanja s stanjem pred vojno. V detajle se tu ne moremo spuščati, ker se tičejo precej zapletenih, specialno nemških razmer, pač pa hočemo navesti nekaj splošnih podatkov.

Iz celotnega pregleda je razvidno, da znašajo prispevki države za znanstveno raziskavanje in pouk v zadnjem predvojnem budžetu (v milijonih M oz. RM) ca. 7, l. 1926/1927 pa ca. 43, torej velik porast; pri deželah so se povišale vsote povsod nad prejšnje, ponekod skoraj na dvakratno višino (Prusija prej 46, sedaj 83, Bavarska prej 12·6, sedaj 18·7, Saška prej 11·1, sedaj 12·8, Württemberska prej 3·5, sedaj 6·8, Badenska prej 4·9, sedaj 8·4, Hessenska prej 2, sedaj 4·4, Hamburg prej 3·4, sedaj 6·9, Mecklenburg-Schwerin prej 0, sedaj 2·3, Braunschweig prej 0·3, sedaj 0·9). Vendar je delež za znanstveno raziskavanje v razmerju z drugimi tudi povišanimi izdatki dežel še manjši kot pred vojno. — V celoti so prispevale dežele in država v ta namen pred vojno kakih 96 milijonov M, l. 1926 pa kakih 186

milijonov RM. Na dežele odpade torej kakih 144 milijonov RM; država je udeležena z nad $20\frac{0}{10}$, s Prusijo skupaj s ca. $\frac{2}{3}$. Občine dajo sedaj krož 56 milijonov RM. Celotni tozadevni znesek je skoraj četrt milijarde RM. V kulturne in vzgojne svrhe sploh dajejo sedaj dežele in občine 1934 milijonov RM, oz. z državo vred blizu 2 milijardi RM.

Stroške za visoke šole nosijo dežele. Država prispeva za državne raziskovalne zavode (v tisočih RM) 6966·3, za znanstvena podjetja 9431·35, za razne mešane svrhe 31.605, za statistične državne zavode 16.720·9, za znanstvene knjižnice 329·6, za znanstvene in umetnostne muzeje 676·6, za državne arhive 1172·2. Postavke dežel za razne svrhe se prepletajo na več načinov in so za to manj pregledne — vkljub podrobni in obširni obrazložitvi. Vendar bi bilo instruktivno zasledovati, koliko dajejo posamezni činitelji za vse raznovrstne znanstvene cilje pa za docente, dijake, varstvo spomenikov itd., ko bi nas to ne zavedlo predaleč.

Pisatelj je imel mnogo truda, da je zbral, predelal in kritično prikazal vse to obširno, prej malo znano gradivo. Podal je s tem dobro orientacijsko sliko politikom in znanstvenikom, ki bodo brez dvoma črpali iz nje mnogo pobude in zgledov v prilog nadaljnega dela za še večjo podporo znanosti. Nam pa bi bili ti podatki v času, ko se moramo boriti vedno iznova za minimalne izdatke za naše znanstvene ustanove, lahko dober primer, kako bi morali vkljub težkim razmeram pospeševati znanstveno delo vsi činitelji vzajemno, požrtvovalno in smotno.

OCENE.

Code social. Esquisse d'une synthèse sociale catholique. Editions Spes. Paris, 1928. Str. 141.

L. 1920 se je osnovala v Malinu pod predsedstvom kardinala Mercierja »Internacionalna unija za socialne študije« (L'Union internationale d'études sociales), podobna znani friburški uniji, ki je pripravljala pot okrožnici »Rerum novarum«. Nje naloga je torej preučevati socialne probleme v luči katoliške morale in dajati socialnim delavcem smernice. Kakor je pa socialno vprašanje internacionalno, tako naj bi imele tudi te smernice internacionalno veljavo, kar se najlaglje doseže, če je tudi zveza sodelujočih strokovnjakov internacionalna. Izpočetka so sicer sodelovali le belgijski in francoski učenjaki, a kmalu se je zveza razširila in sedaj je zastopanih že 9 držav zapadne in osrednje Evrope. Zveza preučuje zlasti socialne probleme, ki so se pojavili po svetovni vojski, ki jih je torej treba v novih razmerah na nov način reševati. Najvišja načela so sicer večno veljavna, toda problem, ki poraja vedno nove in nove probleme, je vprav ta, kako naj se nove razmere na nove načine oblikujejo, da bodo v soglasju z večnimi načeli. L. 1924 je kardinal Mercier izrekel željo, naj bi Zveza po svojih večletnih študijah izdala nekak »Code social«, socialni katekizem, ki bi v njem po-

vzela, kar je dožnanega in more biti vodilo za vse, in sicer naj bi sešel ta katekizem preko mej strogo gospodarsko-socialnih vprašanj ter podal smernice tudi o pojmovanju družine, države itd. Jasno je, da je pri tako težkih vprašanjih, kakor so socialna, še mnogo nedožnanega. Take reči naj bi katekizem izrazil s tisto splošnostjo, ki daje še raznim mnenjem svobodo in pušča študiju in diskusiji prosto pot. Mercier si je želel neke sinteze, ki se ne bi ozirala toliko na zmote socialistov, marveč bi podajala na podlagi katoliških nraavnih načel pozitivnih smernic za pozitivno in konstruktivno delo. Zveza se je lotila te naloge in letos je res izšel takšen katekizem z naslovom »Code social«. Izšel je že tudi v nemškem prevodu z naslovom »Soziales Gesetzbuch« (Saarbrücker-Druckerei u. Verlag, Saarbrücken, 1828).

Delo je razdeljeno v pet poglavij: 1. družinsko življenje (o družini, vzgoji, šoli, razmerju do politične organizacije); 2. državljansko življenje (o državi, državni oblasti, nalogah državne oblasti, državljanski svobodi, stanovski organizaciji, o Cerku in državi); 3. gospodarsko življenje (o gospodarskih zakonih, o problemu obljudenja in izseljevanja, o činiteljih produkcije, zasebni lastnini, socializaciji, strokovni organizaciji, o soodločevanju delavstva pri podjetjih in akcionaratu, o štrajkih, o pravičnih cenah in oderuštvu, o spekulaciji, o delavskih plačah in socialnem zavarovanju, o davkih, o državi in gospodarskem življenju, o pravičnosti in ljubezni); 4. mednarodno življenje (o naravnih mednarodnih odnosih, o vojski in miru, o družbi narodov); 5. nadnaravno življenje (o usovršenju pozemeljskega življenja). Vseh postavk je 143.

Že iz tega pregleda je razvidna bogata vsebina Socialnega katekizma (tako, pravi Nell-Breuning S. J. v uvodu nemškega prevoda, bi se beseda »Code social« najbolje prevedla). Mnogo je v tej vsebini jasnega, marsikaj je težje umljivo in bi bil potreben tolmač, na podlagi kakšnih premislekov je Zveza prišla do takšnih formulacij, to in ono je pa morda dvomljivo, kakor zopet omenja tudi Nell-Breuning.

Ako bi pogledali, kako se rešuje to in ono vprašanje, ki se zadnji čas pri nas živahneje obravnava (o zasebni lastnini, o soodločevanju delavstva v gospodarstvu, o plačah, o socializaciji), ne bi našli povsod zadnjih odgovorov, a našli bomo načelne vidike, ki moremo po njih dalje razmišljati in sklepati. N. pr. o zasebni lastnini: Čl. 74: »Tvarne dobrine na svetu so po božji previdnosti v prvi vrsti za to namenjene, da služijo bistvenim potrebam vseh.« Čl. 75: »Prilastitev zemlje in pomočkov za proizvodjanje je upravičeno, ker je v soglasju s človeško naravo in ker zagotavlja ta uredba bolje kakor katera druga koristno izrabo tvornih dobrin.« Čl. 76: »Toda posestnik mora upoštevati namene božje previdnosti glede dobrin, ki jih upravlja, in njih uporabo podrediti prvemu namenu.« — Čl. 77: Pod vplivom različnih činiteljev (zemljepisne lege, zemlje, zemeljskih zakladov, industrijske tehnike, običajev, zakonodavstva itd.) more dobiti zasebna lastnina razne oblike, dobiti širše

ali ožje meje, podvreči se določenim omejitvam. Kolikor moreta zakonodavstvo in zasebna iniciativa dejavno vplivati, se morata prizadevati, da se ustanovi tista oblika, ki bi ostvarila maksimum prednosti, združenih z zasebno lastnino. — Čl. 78: Zlasti je važen po nekaterih deželah agrarni problem, ki je v zvezi s sledečimi okoliščinami: da je dosti neobdelane ali slabo obdelane zemlje, ko socialna blaginja nujno zahteva, da bi se obdelala ali bolje obdelala; ali da je sicer obdelovanje tehnično zadovoljivo, toda je s pretirano koncentracijo vzrok, da nastaja in se širi kmetski proletariat z vso svojo bedo, ki sili ljudi, da zapuščajo deželo, se izseljujejo, ali ki povzročajo kake druge socialni blaginji škodljive pojave. V vseh teh primerih ima država pravico, če se manj koreniti poizkusi niso obnesli, obrate in, če treba, tudi posesti razbiti. Pogoj, da se sme ta pravica porabiti, je pa, da se da pravična vnaprejšnja odškodnina vsem, ki bi jim taka delitev oškodovala njih upravičene interese.

Iz tega je razvidno, da Socialni katekizem ne zastopa tako zvane »statične« teorije o »absolutni« lastninski pravici, marveč »dinamično«, teleološko ali funkcionalno pojmovanje, kakor se izraža najnovejša nemška katoliška socialna struja, četudi Socialni katekizem teh izrazov ne rabi. Primeroma tako je tudi pri drugih aktualnih vprašanjih. Toda bilo bi najbolje, če bi nam kdo ves Code social na slovensko prevedel (dasi delo ne bo lahko). A. U.

Prof. dr. Franc Kovačič, **Zgodovina Lavantinske škofije** (1228—1928). Maribor, Lavantinski knezoškofijski ordinariat, 1928.

Da proslavi sedemstoletnico obstoja lavantinske škofije, je mariborski škof. ordinariat naprosil priznanega štajerskega zgodovinarja dr. Fr. Kovačiča, da sestavi zgodovino škofije. Plod tega dela je pričujoča, blizu 500 strani obsegajoča knjiga, ki podaja najprej pregled zgodovine krščanstva na slovenskih tleh do l. 1928, ko se je ustanovila lavantinska škofija. Posebno važen je v tem delu oris postanka in razvoja župnij v sedanji lavantinski škofiji, ki je ostal merodajen do jožefinske preuredbe, in pa pregled ustanovitve in zgodovine samostanskih ustanov na tem ozemlju. Tretji del slika zgodovino škofije od ustanovitve do jožefinskih preosnov z orisom verskega življenja v srednjem veku, intermeca protestantizma in katoliške obnove kakor tudi zgodovine novih samostanov. Četrti oddelek razpravlja o posledicah jožefinskih reform, katerih važna posledica je odprava večine samostanov in nova ureditev župnij. Konča se ta oddelek s premestitvijo sedeža škofije v Maribor l. 1859. Peti oddelek nam oriše novejšo zgodovino škofije s sedežem v Mariboru, ko je postala ta škofija pretežno slovenska in obenem važen faktor v zbiranju slovenskih kulturnih sil od srede XIX. stol. do razpada Avstrije. Dodatni poglavji o lavant. stolnem kapitlju in bogoslovnem semenišču in učilišču in izbor najvažnejših, na zgodovino škofije se nanašajočih listin zaključujejo knjigo, ki jo krase slike lavantinskih škofov in nekaterih važnih cerkvenih spomenikov.

Knjiga ni mišljena kot strogo znanstvena, ampak se hoče približati poludni priložnostni publikaciji, kar se je pisatelju nedvomno posrečilo. Zavaroval pa se je pred prestrogo sodbo tudi s tem, da je v uvodu pojasnil pod kako težavnimi, neugodnimi razmerami jo je pisal. Kot zbornik zadnjih rezultatov zgodovine lavantinske škofije in njenih delov bo bržkone za dolgo dobo ostala neobhodna priročna knjiga za lokalne kroniste, ki bodo po nji lahko korigirali zastareli okvir, ki ga nudijo sicer na stvarnih podatkih neizčrpne kronike Orožna, Slekovca in drugih.

Žal nam je pa le, da je v danem okviru vsekakor zelo važno vprašanje cerkvene umetnosti orisano zelo postransko in brez poskusa ugotovitve tistih činiteljev, ki so določili značaj umetnostnih spomenikov lavantinske škofije. V tej zvezi bi razni zunanji kulturni stiki in vplivi in delovanje gotovih oblik verskega življenja in organizacije dobili mnogo nazornejše ozadje, kakor ga imajo sicer.

Frst.

Izidor Cankar, **Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi**. I. del, 2. snopič: **Skulptura**. Ljubljana, Matica slovenska, 1928.

V enako bogato in nazorno ilustrirani knjigi kakor starokrščansko slikarstvo je izdal Cankar sedaj starokrščansko kiparstvo. Spiritualistične težnje prve starokrščanske dobe so našle popoln izraz tudi v kiparstvu, ker so bili predpogoji, ustvarjeni po poganski umetnosti, temu spiritualizmu prijazni. Naslednji razvoj starokrščanske skulpture, ki ga C. zasleduje do konca karolinske dobe, gre vzporedno razvoju slikarstva. C. oriše uvodoma najprej značaj poganskega rimskega kiparstva prvih stoletij po Kr., nato pa se, preden preide na starokrščansko skulpturo samo, še enkrat dotakne osnovnih načel svoje metode, posebno glede mnogo diskutiranih orientalskih umetniških vplivov na kasnorimsko umetnost, in ponovno poudari, da je njemu izhodišče sloga duševna dispozicija. Naloga pragmatično pojmovane umetnostne zgodovine je po njem »razkriti (tiste duševne dispozicije) ter pokazati, kako se umetnostni stil s svojo lastno formalno organizirano vanje ujema ter tako soustvarja višji organizem celotne duhovne kulture«. Razvoj prve krščanske skulpture gre paralelno onemu poganskega kiparstva, od stila, ki ima še naturalistične temelje, do vedno čistejšega spiritualizma. Kmalu po Konstantinovem ediktu se v 4. stol. ta usmerjenost vzporedno z usmerjenostjo duševnega življenja izpremeni v smeri k realizmu; z abstraktno-idejnimi tendencami v 5. stol. pa ta faza preide v monumentalni stil 5. in 6. stol., pri čemer se v 6. stol. začnejo krepiti zopet idealistični stilni elementi in simbolična snov. Temu stanju sledi v 7. in 8. stoletju pioskovito-idealistični stil, ki je tako enostransko idealističen in radikalno protinaraven, da je povzročil celo vrsto znanstvenih kontroverz o svojem poreklu in o svojih duhovnih in rasnih temeljih. V principielnem razglabljanju na straneh 211—227, ki so obenem pisateljev odgovor na pomisleke, izražene v ocenah prvega snopiča v »Ljubljanskem Zvonu« (Saria) in »Času« (Stelè), se C. z Dehiom

prav energično izjavi proti vsem »barbarskim«, »germanskim« in podobnim teorijam in predstavlja novi stil kot logično posledico »radikalnega idealizma« te dobe. Za to privede tudi celo vrsto spretno izbranih primerov. Menda je po našem občutju s tem pojasnjena le ena komponenta tega sloga, ki pri primerih, ki jih C. ponavlja v ilustracijo svojega naziranja, prevladuje, nikakor pa ni zadoščeno oni drugi, »barbarski« komponenti, ki je ne smatramo za manj važno, in se zato ne moremo sprijazniti z dejstvom, da se pod sliko 95 navaja v logični zvezi z ostalimi spomeniki nagrobni križ iz Dublinskega muzeja, pri katerem »barbarska« tradicija absolutno prevladuje pred »klasično«, ter tudi ne morem slediti Clemenu in njemu na pot identitete stilnega vira v obeh slučajih. Zunanji znaki in duhovno ozadje je pač res isto, to priznavam; nastane pa sedaj vprašanje, kdo je nosilec in povzročitelj tega duhovnega razpoloženja, ali odmirajoči antični element ali sveži, k zgodovinski samozavesti se probujajoči barbarski. Zato mislim še vedno, da bi bilo treba dati v tej stilni fazi prednost spomenikom »barbarske« smeri pred onimi, ki ilustrirajo razvoj antičnih tradicij potom »radikalnega idealizma« do tja, da jih v »longobardskih« in sličnih spomenikih provedo na nivo »barbarskih« izdelkov, ki so po mojem prevladujoče aktivni. Realistična reakcija v karolinski dobi se da razložiti kot posledica borbe obeh principov, borbe, ki še do danes ni končana v kulturni zgodovini zapadnoevropskega človeštva, v kateri je iz evidentnih razlogov takrat premoč na dediščini antike.

Cankarjeva umetnostna zgodovina je jezikovno odlično in jasno napisana in zasluži kot domač slovstven pojav največjo pozornost. Kot znanstven pojav visoke osebne in intuitivno stvariteljske kvalitete pa spada nedvomno pred svetovni znanstveni forum.

Frst.

Pavao Butorac, **Gospa od Škrpjela**. Sarajevo, 1928.

Knjiga obsega najprej opis romarske cerkve Gospa od Škrpjela pri Perastu v kotorskem zalivu in njenih znamenitosti. Naslednje poglavje se bavi z zgodovino otoka in cerkve. V tretjem delu priobčuje pisatelj več zanimivih zgodovinskih dokumentov in končno Spjevanje dogodjaja boja perashkoga na 15. svibnja 1654, spisano po Ivanu Krušali, duhovniku v Perastu.

Frst.

A. Sovre, **Lanx satura**. Latinska čitanka za gimnazije. Prva stopnja. V Ljubljani, 1928. Založila Oblastna založa šolskih knjig. 8°, 496 str. Cena vezani knjigi 80 Din.

Pred svetovno vojno smo v gimnaziji čitali le zelo omejeno število latinskih avtorjev: Nepota, Kurcija, Cezarja, Ovida, Livija, Salusta, Vergila, Cicerona (par govorov), Plinija, izbor iz lirikov (Katul, Tibul, Propercij), Horacija ter Tacita. Veljalo je načelo, naj se v šoli čitajo samo pisatelji t. zv. klasične dobe. Semtertja so skušali (v bivši Avstriji in Nemčiji) razširiti ta kánon na kako kome-

dijo Plavtovo. Po vojni pa so se razmere hipoma zelo predrugačile: v t. zv. realnih gimnazijah so potisnili začetek latinskega slovniskega pouka šele v peti razred in začetek čtiva v šesti razred. Tudi ni zdaj več (vsaj na realnih gimnazijah) cilj lat. pouka spretnost v lat. stilistiki klasične dobe, ampak spoznavanje, kako je latinščina posredovala staro kulturo vse do postanka narodnega slovstva. Zdaj velja torej za lat. čitanko (vsaj za realno gimn.) samo dvojna meja: sestavek mora biti res za zgodovino svetovne kulture (posebej še dotičnega naroda) tehten, biti pa mora seveda tudi moralno neoporečen. Povsod zdaj pridno sestavljajo take čitanke. Čehi n. pr. imajo že dve: Heřmanskega in Kudrnovskega. Ta je letos izdal svojo (v eni stopnji, za 6.—8. razred, na 410 straneh teksta je uporabljenih 38 avtorjev, eno desetino prostora zavzema Cezar). Neki kritik piše, da prijetno presenečajo učitelje in dišake odstavki iz srednjeveških kronik, ki se tičejo zgodovine Čehov (Kosmova kronika, Enej Silvij, Komenský i. dr.). Takih in še mnogo, mnogo več prijetnih presenečenj nudi naša Lanx Saturā, ki jo je sestavil in s temeljitim komentarjem opremil (teksta je 312, tolmača 165 str.! vmes še 12 str. biografskih podatkov) profesor Anton Sovrè. Na naslovni strani čitamo, da je to šele prva stopnja; zato tu še ni nič Horacija, nič klasične lirike itd. Pač pa je — menim, da ne pretiravam — vse zelo zanimivo, kar nam knjiga podaja, in dokaz, da g. S. res čudovito obvlada vso dolgo zgodovino latinskega slovstva, obenem pa zelo modro sodi, kaj utegne našega gimnazijca (ne samo Slovence, ampak tudi Hrvata in Srba) privlačiti in izobraziti. Prostor v »Času« mi ne dopušča, da bi samo površno podal bogato, prebogato vsebino. Koliko lepega je že v oddelku A (str. 6—29): Rimci v Jugoslaviji! Oddelek B nam kaže običaje raznih narodov: Keltov, Germanov, Britancev, Hunov... Življenjepisi velikih mož so vedno užigali. Tu jih imamo lepo vrsto (zlasti iz Suetona, pa iz Kurcija Rufa). Posebno prijetno presenečen/e pa je odstavek D: Prva doba krščanstva (str. 93—147), kjer čitamo zglede iz Vulgate, iz Minucija Felixa, Tertulijana, Ciprijana, Laktancija, Avgušтина (Confess., De civit. Dei), odstavek F (str. 212—232), kjer nam svoje nazore o vzgoji in izobrazbi razklada prvi rimski profesor Kvintilijan, za njim pa sv. Hieronim ter Erazem Roterd., odstavek H (248—263), kjer dobimo vendar enkrat priliko, da čitamo v celoti legende o sv. Cirilu in Metodu... Za mlado fantazijo je dobro poskrbljeno s pravljicami, legendami in pripovedkami; za študentovsko kulturo so zelo pomebne tudi pesmi t. zv. Carmina Burana. — Knjiga se sijajno opremljena (tudi 14 slik ima v tekstu).

Gradiva je v knjigi pač vsaj za dve leti; v šolskih izvestjih bomo z zanimanjem iskali, kaj so posamezni učitelji izbrali in predelali.

Lanx Saturā pomeni skodelico, napolnjeno z raznim sadjem; g. Sovrè nam ni podal samo skodelice, ampak nam v resnici nudi celo pojedino najtečnijih jedi.

J. D.

BELEŽKE.

Konstantin Gutberlet. — Dne 27. aprila 1928 je umrl, 91 let star, eden izmed obnoviteljev skolastične filozofije v naši dobi, dr. Konstantin Gutberlet. Rodil se je 10. jan. 1837 v Geismaru, študiral 1856—1862 na gregorijanski univerzi v Rimu in bil potem vsa leta do 1900 bogoslovni profesor v Fuldi, na to pa kanonič prav tam.

Ko je G. študiral v Rimu, je bil Liberatore že izdal svoje *Institutiones philosophicae* (1842, 1862¹⁰), ki so započele novo razdobje v zgodovini krščanske filozofije. Ni dvoma, da se je G. ob tem delu seznanil s filozofjo Tomaža Akvinskega. Na gregorijanski univerzi (*Collegium Romanum*) so pa delovali vprav tedaj tudi znameniti pozitivni znanstveniki, tako sloveči astronom Secchi in dr. Tako je G. dobil tudi veliko ljubezen do pozitivnih znanosti, zlasti bogato znanje iz matematike. To dvoje, filozofija in matematika, pa označuje njegovo življensko delo. (Izdal je pač tudi nekaj teoloških del, zlasti je dovršil Heinrichovo Dogmatiko zv. 7—10.) Filozofijo si je izbral za svoj pravi poklic, matematika mu je pa veliko pomogla, da je laglje zasledoval napredek in pridobitve zlasti prirodoslovnih znanosti. Že l. 1878 je začel izdajati svoj učbenik filozofije (*Lehrbuch der Philosophie*, 6 Bde, 1878—84), ki je izšel 1904—1912 deloma že v 4. izd. L. 1888 je objavil apologetiko (*Lehrbuch der Apologetik*, 3 Bde, 1888—1894). Isto leto je zasnoval filozofsko revijo »*Philosophisches Jahrbuch*, ki še vedno izhaja in ki ji je bil do l. 1824 tudi sam urednik. Napisal je zanj celotno vrsto filozofskih razprav a še več recenzij in in referatov o filozofskih delih. Kot samostojna dela so izšla (poleg nakaterih manjših): *Ethik u. Religion* (1892), *Die Willensfreiheit u. ihre Gegner* (1893, 1907²); *Der mechanische Monismus* (1893), *Der Kosmos. Sein Ursprung u. seine Entwicklung* (1908), *Der Mensch. Sein Ursprung u. seine Entwicklung* (1896, 1910³). *Der Kampf um die Seele* (1899, 1903²). *Psychophysik* (1905., *Experimentelle Psychologie* (1915). Ko so se začeli širiti spiritistični pojavi, je napisal delo »*Der Spiritismus*« (1882), kjer je izrekel mnenje, da se bodo dali vsi ti po avi sčasoma psihološko razložiti (pozneje, 1921 je v razpravi »*Parapsychologie*« izrazil, da se bo treba vrniti k spiritualistični hipotezi o delovanju zlih duhov).

G. je bil bister mislec, ki je samostojno razmišljal o problemih. Izšel je sicer iz skolastike, a je bil tudi nasproti njej kritičen. »Resnica je višja kakor sistem«, to mu je bilo geslo. V tem in onem vprašanju se je lotil od sv. Tomaža Akvinskega. V marsičem se je približal velikemu metafiziku Suarezu. Kakor ga dobro označuje B. Jansen v »*Stimmen der Zeit*« (B. 115, 1928, 385), G. ni lehkotno jemal problemom resnobe, ni pa tudi slabotno običaval v problematiki, temveč je z znanstveno resnobo in krepko umsko silo iskal izhoda in rešitve. Mnogo se je bavil z modernimi filozofi (E. Hartmannom, Nietzschejem, Paulsenom, Husserlom in dr.), zelo čislal Fehnerja in Wundta radi njih psiholoških izsleditev, obenem pa odločno odklanjal nju svetovni nazor. Darwinizem je zlasti v delu »*Der Mensch*« z ostro in pravično kritiko zavrnil, ni pa zanikal vsake evolucije. V prejšnjih letih se je mnogo trudil s problemom »neskončnosti«. Sodil je, da neskončna množica ni nemogoča. S svojimi razpravami je vzbudil zanimanje genialnega matematika Cantorja, ki je stopil z njim v zvezo in se pri njem zlasti poučil, kako so mislili v tem vprašanju srednjeveški misleci (*Prim. Philosoph. Jahrbuch* B. 41, 1928, 262).

Tako je stal G. dosti nad pol stoletja na filozofskem poprišču in je s svojim delom dokazoval, da so krščanstvo, filozofija in znanost med seboj v najlepšem soglasju.

A. U.

Nuncij Pacelli o katoliški akciji. V Nemčiji so si stavili vprašanje, ali naj ustanove novo organizacijo za »katoliško akcijo«, ali naj delajo na podlagi starih organizacij v duhu katoliške akcije, kakršna je po pravilih italijanske kat. akcije iz l. 1923. Kardinal Faulhaber je pred kratkim izjavil: »Katoliško gibanje se bo priključilo organično na stara in preskušena dru-

štva in povelja sv. očeta z ozirom na katoliško akcijo v dvojnem pogledu izpolnilo. Prvič bo obstoječim društvom vdihnilo apostolskega duha. Mi ne bomo ustanavljali novih društev, ne pridevali novih pentelj na gostopentljasto mrežo (kat. organizacij), društvom ne dajali novih pravil, pač pa novo dušo, apostolski ideal... Drugič bomo iz zastopnikov starih društev naredili akcijski odbor katoliškega gibanja« (gl. Čas XXII, 250 sl.).

Na letošnjem nemškem katoliškem shodu v Magdeburgu pa je 5. septembra berlinski nuncij Pacelli v enakem zmislu govoril: »Katoliška akcija ne pozna nobene splošne veljavne zunanje oblike. Ona si ustvarja svojo obliko po vsakokratnem verskem in cerkvenem položaju dežel in narodov, seveda vedno v zavedni, načelni uvrstitvi v hierarhično zgradbo. Organizacija je zunanost. Kar hoče katoliška akcija pred vsem drugim celemu staničevju katoliškega gibanja dati, to je duša: katoliško samozavest, katoliško zvestobo načelom, enotno katoliško mišljenje, hotenje in delovanje.

Katoliška akcija ne bo na noben način dragocenih in živih katoliških organizacij z verskim ciljem, katerih ima kat. Nemčija tako obilo, uničila ali jim škodovala. Vse organizacije naj obdržijo svojo posebnost in svojstveno delovanje, pa se naj kot udje včlenijo v eno telo kat. akcije, od katere naj dobivajo duha in smer, in naj njeno življenje zopet bogatijo.

Kat. akcija tudi neče tajiti relativne avtonomije posameznih kultur. Zato pušča organizacijam katoličanov z zgolj kulturnim ciljem njihovo samostojnost, prepuščajoč jim, da stopijo z njo v delovno vzajemnost.

Ona pravtako ni politika. Ona tedaj ne bo katoličanom vsiljevala v zgolj političnih in zgolj gospodarskih rečeh določene gledišče. Ali eno hoče doseči in mora doseči: da dá katoliškemu ljudstvu voditelje, ki stojijo povsod tam, kjer se kultura, gospodarstvo in politika dotikajo verskega in moralnega polja, jasno in varno na tleh katoliškega svetovnega gledišča. Daleč od tega, da bi katoličane razdruževala in cepila, bo temveč delala za združitev in enoto, kjer jo terjajo katoliški interesi.«

In jutri Madžarska... O sosedni Madžarski prav malo slišimo. V našem spominu ima njena fiziognomija jako enostaven izraz: Dežela, kjer nekaj vsemočnih grofov izvaja diktaturo nad skoraj desetmilijonskim narodom, ki ga je vojna stila in ki sedaj svoj onemogli srd kaže z brezmiselnim mednarodno propagando in se od časa do časa zapleta v razne zloglasne afere. Po trianonskem miru utesnjena s stratežičnimi mejami, odrezana od morja, ekonomsko ostabljena, obdana od obroča Male entente more Madžarska, tako menimo, le životariti.

Marsikaj je res tako; a v desetih povojnih letih je mnogo od te privajene predstave le še karikatura. Kajti pri Madžarih se opazuje isti proces kot na Nemčiji. Velika nesreča nemškega naroda ni strla. Samo za hip je ostal v brezviljni stagnaciji, pretresen od raznih komunističnih pučev. Po nekaj mesecih pa se je zavedel, da je le v delu rešitev. In danes? Res da malo manjši po ozemlju, a skoraj enako močan, nič manj samozavesten in bolj strnjen kot kdaj stoji german-ki kolos v centru Evrope. — Tudi na Ogrskem je mo-kovski eksponent Bela Kun hitro dogospodaril. A poslej očituje Madžarska izredno žilavost in voljo do življenja. Kot Nemci, so se tudi Madžari v vojni marsikaj naučili. Predvsem, da ni dobro biti sam. Istočasno, ko je Nemčija v Ameriki iskala prijaznejšega razpoloženja in ga tudi našla, so si Madžari pridobili Italijo. Za njo je prišel lord Rothemere in njegov časopisni koncern in v zadnjem času je opazovati nadvse intenzivno propagando v Franciji, Francoske levije in časopisi kažejo vedno večje zanimanje za Madžare. Pariški žurnalisti potujejo po Ogrski in poročajo domov o zlatih pšenčnih poljih, med katerimi drči avto ure in ure; pišejo o lepoti Budimpešte, o madžarskem viteštvu, o njihovem starodavnem plemstvu... Če je poročevalec katolik, omenja sv. Štefana in njegovo tisočletno krono, če je brezverec, našteva literaturo, ki je prepojena z Voltairjevim duhom. Priznati je treba, da Madžari svojo stvar razumejo.

V pariški »La revue des vivants« je napisal v oktobrski številki Emile Brémond v jako simpatičnem tonu razpravo o sodobni Madžarski z naslovom: *Demain, la Hongrie...* (19 8 str. 734—746).

Najprej navaja v pregledu, kako je po razpadu monarhije admiral Horty rešil in uredil madžarsko armado in se nato postavil kot regent na čelo države. Politični voditelj je grof Bethlen, ki je od leta 1921 permanentno ministrski predsednik. Po inflaciji, ki je ruinirala tudi madžarsko krono, se jim l. 1924 posreči, da dobe pri Društvu narodov mednarodno posojilo. Še istega leta ustanove Narodno emisijsko banko. Bethlen izvaja pravo finančno diktaturo: prisilno notranje posojilo, velika redukcija uradništva, industrija in banke morajo oddati del kapitala... A hitro se obne na boje. L. 1926 je proračun že v ravnovesju, a poslej že dve leti dokaj aktiven. Zemlja je jako rodovitna. Letine so bile izredno dobre, zato so mogli izvoziti mnogo pšenice. Pričeli so intenzivno izrabljati bogate premogokope in železne rudnike. Pomnožili so produkcijo za dve tretjini predvojnega stanja!

Prosvetni minister grof Klebelsberg je Brémondu obširno razložil svoj prosvetni program. Madžarska inteligenca, tako mu je pravil, se je dosedaj posvečala skoraj izključno politik ali armadi. Za praktične poklice ni imela mnogo smisla. A sedaj smo šoistvo tako presnovali, da se mladi ljudje usmerjajo v trgovino in industrijo. Pet univerz imajo. Poleg budimpeštanske, kološvarške in požunske, ki so jih imeli že v monarhiji, so ustanovili še dve: v Szegeđu in Pecu. Na 1.800.000 prebivalcev pride ena univerza (karor v Nemčiji!). Leta 1925 je bilo 13.500 akademikov. »Ogrski narod ne sme nikdar pozabiti, da je edino orožje, ki mu ga je pustil trianonski mir, kulturna nadmoč nad sosedi.« Po nemškem vzorcu vojaško izvežbane in vodene številne mladinske organizacije pa razodevajo, da najbrže tudi drugega orožja ne zametujejo. — Dve stvari mora znati Madžar, je rekel minister, ko zapusti šolo: »da je sin slavnega naroda, ki je v zgodovini igral odlično vlogo, in da je tudi sedaj kulturno prvi narod na vzhodu Evrope (!). Vitalnost našega naroda je neizčrpna. Država je enotna, homogena. Madžarski se ni treba boriti z manjšinami in drugimi heterogenimi elementi, kakor njene obrobne države. Notranje smo varni, ker smo vsi ene krvi in ene misli. Naš zemljepisni položaj v donavski kotlini je tak, da brez nas ni mogoča nobena rešitev v tem delu Evrope«.

A kljub temu, da bi utegnila sijajna »homogenost madžarstva« trpeti, so pripravljene velikodušno vzeti tudi manjšinsko treme naše. Oni tudi ničesar bolj ne žele. Njihovo otopno oko vedno počiva na Transilvariji, na Karpatih, na Banatu... Dne 28. avgusta 1928 so ob svetoštefanski proslavi v Budimpešti na trgu Svobode postavili spomnik izgubljenim provincam in na pročelje vklesali Mussolinijeve besede: »Po odbe ni o večne!« Vendar Madžari niso naivni, je rekel minister. Revizija pogodb, ki naj jim vrne zgodovinske meje, ostane idejni cilj vsega naroda; a zaenkrat bi se zadovoljili z »najnujnejšimi korekturami ob mejah«, in pa s pravico, da njihova književnost prihaja »k bratom onkraj mej«, ki naj jih poučujejo v madžarščini madžarski učitelji. — Res, oni niso naivni!

J. A.

IZ REVIJ.

Reich und Heimat, 3. letnik (1927), je posvetil posebno številko, obsegajočo 4.—6. zvezek, osebnosti velikega škofa Kettelerja. V posameznih člankih so očitane njegove socialne in državopolitične smernice, njegovo federalistično stališče glede uredbe Nemčije, razmerje do Centruma, opisan je njegov boj za ureditev šolskega vprašanja. — Za spoznavanje osebnosti velikega sociologa nudi navedena številka bogato gradivo.

Soziale Revue, kat. mednar. mesečnik, München 1928. Letošnjih dose-danjih deset zvezkov vsebuje mnogo lepih člankov in razprav, ki imajo svojo vrednost tudi za nenemško katoliško javnost. Znani pacifist dr. Fr. Keller, univ. profesor v Freiburgu na Badenskem, poudarja v članku

»Politika in vest« smernice krščanske demokracije in priporoča ultra-konservativni struji (Kiefl), naj se povrne k svobodoumnejšim nazorom Suareza, kakor jih tudi danes zastopata zlasti Mausbach in Tischleder. — Totomanz se bavi z demokratizacijo kapitalizma in navaja zanimive primere, kako je zlasti v U. S. A., pa tudi ponekod v Zapadni Evropi lastnina podjetij v manjši meri prešla v roke delavcev. — Jezuit p. O. Nell-Breuning se bavi v obširnejših člankih z vprašanjem lastnine in z razmerjem cerkve do lastnine. — Dominikanec p. D. Saget poroča o dosedanjih, že zelo obsežnih prizadevanjih ženevskega župnika dr. Julija Schuha, da se uvede poseben praznik »Kristusa delavca« (Christus, der Arbeiter) in v nadaljnjem tudi sam utemeljuje to zahtevo, med drugim bi se med teologi zanimanje za proučevanje delavskega vprašanja še povečalo, dočim bi praznik sam posvečeval razkristjanjene delavske vrste. — Gerhardt razpravlja o duševnih vplivih modernega racionaliziranja dela. — O kulturni in gospodarski veličini srednjega veka — žal, da vse samo za nemške razmere — piše dr. Luft. — O delu in lastni razpravlja isti dr. Luft in izhaja iz nekoliko naivnega nazora, da pravni čut ustvarja in razmejuje lastnino — pravni red jo pač ureja, ne pa ustvarja. — Zimmermann se bavi z vprašanjem obresti v modernem gospodarstvu. Po zanimivem pregledu zgodovinskega razvoja tega problema prehaja h kanonu 1543 CIC in izvaja svoje teze z ozirom na sedanje gospodarske razmere in izpremenjene funkcije denarja in kredita. — O ukrepih proti mednarodnim kartelom razmotriva dr. E. Lanske. Iz njegovega poročila je razvidno, da so se karteli zlasti v zadnjih letih zelo razvili. Avtor govori o njihovem gospodarskem pomenu: organizacija produkcije na eni, zloraba moči napram delavcem in konsumentom na drugi strani. Po avtorjevem mnenju je proti njim edino učinkovito sredstvo prehod od nacionalne k mednarodni trgovinski politiki, ki naj privede do evropske carinske unije. — V zvezi z letos izišlim nemškim prevodom »Code social«-a navaja dominikanec p. Saget govor kardinala Merciera na zborovanju mednar. socialne študijske zveze l. 1924, o potrebi take zbirke, ki naj bo tudi v stanu, da socialistom sploh nudi smernice. — Znani delavski voditelj in poslanec Joos piše o razmerju meznega delavstva do socialno-političnega razvoja. Po globokih psiholoških razmotrivanjih — pri katerih bi bilo zelo le še nekoliko bolj kozmopolitskega pojmovanja — prihaja do zaključka, da je potrebno sodelovanje vseh skupin. Vsak naj deluje v svojem delokrogu toda v zavesti enotnosti; ne gre za socialno, temveč za ljudsko reformo. V oktobrski številki razpravlja E. Amelung o ogroženem evropskem delovnem trgu. S statističnimi podatki pokaže, kako je Evropa v svetovnem gospodarstvu napram letu 1913. vsestransko nazadovala. — Dr. Retzbach priobčuje svoj cerkveni govor (za 11. nedeljo po Binkoštih), kjer odgovarja na vprašanje: »Ali je socialnost bistvo krščanstva?« — Med pregledi je jako zanimiv A. Frankenov o filmu. V nemški filmski industriji je investirana ena milijarnda zlatih mark. Franken poroča dalje o prvem mednar. katoliškem kino-kongresu, ki se je letos aprila vršil v Haagu in ki je privedel do ustanovitve mednar. katoliške filmske centrale (Office cath. intern. du cinéma) s sedežem v Parizu. Kongres pripoznava v svojih resolucijah veliki vzgojni, zabavni in poučni pomen filma, izraža željo, da se dosedanja reforma stremljenja razširijo, naglašča, da imajo filmi v verskem, moralnem in socialnem oziru še mnog hib in se zato zaenkrat izreka za državno cenzuro. Kongres želi, naj bi državna cenzura prepovedovala filme: a) ki sejejo mržnjo med narodi ali sramotijo posamezne narode ali plemena; b) ki povečujejo prešuštvo; c) ki žalijo verska čuvstva.

Revija ima tudi zelo zanimive preglede o različnih aktualnih vprašanjih; o ženskem, delavskem, socialističnem gibanju. Obširneje o tem tu ni mogoče poročati; brez dvoma bi pa socialni krožki i. sl. zelo mnogo storili za stvarno sociološko izobrazbo svojih članov, ako bi v njej nakopičeno bogato gradivo redno obravnavali.

Objava uprave „Časa“.

Marsikdo, ki se zanima za vprašanja, kakršna obravnava »Čas«, ni naročen na naš list, ker ga nihče ne opozori in ne povabi. Zato bomo tiste, ki bodo v krogu svojih znancev priporočali in širili »Čas«, za njih vnemo nagradili. Kdor pridobi »Času« deset novih naročnikov, mu ga bomo eno leto pošiljali zastonj ali mu iz zaloge Leonove družbe dali knjig v vrednosti 60 Din.

Uprava »Časa«,
Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna,
Kolportažni oddelek.

Ste že naročili „Slovenci v desetletju 1918–1928“?

Vel. 8°, VIII in 776 str.

Cena: Pri založnici, Leonovi družbi, do 10. marca 1929, nevez. 180 Din, v platno vez. 200 Din. — V knjigarnah (in po 10. marcu 1929 tudi pri založnici) 25% več.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1928./29. (XXIII. l.) od oktobra do julija vsak mesec v zvezkih po 3 pole.

Naročnina za XXIII. letnik znaša **60 Din**, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 na skupen naslov. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, račun št. **10.433**. Naročnina za inozemstvo znaša 70 Din.

Urednika sta: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče, in dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. Fr. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čec.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Knjige Leonove družbe.

V založbi in prodaji imamo te-le knjige in brošure:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. 1928. Str. 776. Subskripcijska cena (do 10. marca 1929) **samo pri založnici** broš. 180 Din, vez. 200 Din, plačljivo tudi v treh obrokih, t. j. v januarju, februarju in marcu; v knjigo-trštvu (in po 10. marcu prih. leta tudi pri založnici) cena 25% več.
- Dr. Fr. Kos,** Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II. knj. broš. Din 140, vezana Din 160; III. knj. broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knj. broš. 200 Din, vez. 220 Din; V. knj. broš. 250 Din, vez. 270 Din.
Knjige I. Gradiva imamo le še par izvodov à 100 oziroma 120 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Slovenski župani, broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljublj. škofije.
- Dr. M. Opeka,** Rimski verzi, broš. à 10 Din;
- L. Coloma-Jehart,** Malenkosti (samo še malo izvodov), broš. à 50 Din;
- Paul Bourget-Kopitar,** Zmisel smrti, roman, broš. à 20 Din;
- Baar-Hybašek,** Zadnja pravda, povest, broš. à 20 Din;
- Bazin-Iz. Cankar,** Gruda umira, roman, broš. à 30 Din.
- P. St. Škrabca** Jezikoslovni spisi. Zv. I. snopiči 1—4 à 10 Din, zv. II. snopič 1. tudi à 10 Din;
- Dr. P. Blaznik,** Kolonizacija selške doline, broš. à 30 Din;
- Dr. A. Gosar,** Poljedelska statistika, à 5 Din;
- Dr. A. Brecelj,** Seksualni problem (samo še par izvodov), à 5 Din;
- Dr. Kolarič,** Miklošič, à 5 Din.
- »Čas«, znanstvena revija Leonove družbe, se dobi popoln še: letnik III. (1909), letnik V. (1911), letnik IX. (1915), letnik X. (1916), letnik XI. (1917), letniki XIII.—XXII., vsi à 50 Din.
Oddajamo tudi posamezne številke à 8 Din.
Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Jugoslov. tiskarna. Kolportažni oddelek.

V Ljubljani, dne 20. decembra 1928.

Leonova družba.

Pošljite naročnino! — Širite „Čas“!